

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології
Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

Кваліфікаційна робота
Лисицька Олександра Олександрівна

**ЕКОНОМІЧНА УЧАСТЬ ЯК ЧИННИК РЕІНТЕГРАЦІЇ
ВЕТЕРАНІВ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ**

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня
магістра соціальної роботи

на здобуття освітнього ступеня «магістр»
освітньо-наукова програма «Соціальна реабілітація»
спеціальність 231 - «Соціальна робота»
галузь знань 23 - «Соціальна робота»

Науковий керівник: Чуйко Олена Василівна Доктор
психологічних наук, професор кафедри соціальної реабілітації
та соціальної педагогіки

Допустити до захисту:
завідувач кафедри, доктор педагогічних наук, професор Чернуха Надія
Миколаївна “”2025 р.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1	8
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Аналіз наукових джерел та сучасний стан дослідження реінтеграції ветеранів	8
1.2. Концептуальні основи економічної участі ветеранів	10
1.3. Практики економічної реінтеграції ветеранів: міжнародний та український досвід	13
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2	28
ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ВЕТЕРАНСЬКОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ	28
2.1. Методика проведення дослідження	28
2.2. Етичні засади емпіричного дослідження	29
2.3. Характеристика вибірки досліджуваних	31
2.4. Результати емпіричного дослідження	35
2.5. Аналіз отриманих результатів	45
Висновки до розділу 2	49
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ УЧАСТІ ВЕТЕРАНІВ	51
3.1. Опис програми сприяння економічній участі ветеранів: Платформа “Мета”	51
3.1.1. Загальний опис програми	51
3.1.2. Інтеграція програми з наявними державними ініціативами	55
3.1.3. Опис етапів програми	56
3.2. Аналіз ефективності програми і механізми її впровадження на	

	3
рівні	
держави	67
Висновки до розділу 3	71
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	87
Додаток А	87

ВСТУП

Актуальність теми. Велика війна в Україні спричинила рекордну кількість ветеранів, які повертаються до цивільного життя. Міністерство у справах ветеранів України повідомляє, що до 2025 року кількість ветеранів може перевищити 1 мільйон осіб. Така масштабна демобілізація вимагає комплексної державної політики реінтеграції, де одним із головних чинників виступає економічна участь.

Економічна самостійність ветеранів не лише забезпечує їхній особистий добробут, а й відіграє важливу роль у національній безпеці та соціальній стабільності. Працевлаштовані ветерани мають нижчі показники соціальної ізоляції, суїцидальності та повторної травматизації (Hutcheon et al., 2022). Дослідження Інституту соціальної та політичної психології НАН України також вказують на вагомий позитивний вплив зайнятості на психоемоційний стан ветеранів.

Наразі основна частина державної політики щодо підтримки ветеранів зосереджена на наданні пільг, що не стимулюють їхню економічну активність. Згідно з "Білою книгою" ГО «Юридична сотня» (2023), 70% ветеранів отримують соціальні виплати, проте лише 28% мають постійне цивільне працевлаштування або власний бізнес. Це свідчить про необхідність переходу від патерналістської моделі підтримки до моделі економічної інтеграції через працевлаштування, перекваліфікацію та підтримку підприємництва.

Світовий досвід країн НАТО - зокрема США, Канади, Великої Британії - демонструє, що саме економічна інтеграція є основним показником успішної реінтеграції ветеранів (Military Medicine, 2019). Програми професійної перепідготовки, підтримка ветеранського підприємництва та створення спеціалізованих центрів зайнятості для ветеранів показали високу ефективність у зменшенні безробіття та

покращенні якості життя колишніх військових.

В цьому контексті Україна гостро потребує розробки й впровадження програм, орієнтованих на економічну спроможність ветеранів. Важливо не лише забезпечити можливості працевлаштування, а й створити умови для розвитку підприємницької активності, кар'єрного росту, доступу до фінансових ресурсів та освітніх програм. Отже, дослідження економічної участі ветеранів має не тільки наукове значення, а й надзвичайно високу практичну цінність для формування нової політики реінтеграції, яка відповідатиме сучасним викликам і забезпечить гідне життя захисникам України.

Робота спирається на такі наукові позиції: концепцію багаторівневої адаптації ветеранів (Захаріна Т.І.), стратегії ресоціалізації та інтеграції в освітньому середовищі (Чуйко О.В.), а також моделі економічної реабілітації (Бурлака О.В., Грішнова О.). Методологічну основу дослідження становить парадигма інклюзивного підходу в соціальній роботі, яка реалізується через принципи суб'єктності, участі та міжсекторальної взаємодії. Особливу увагу приділено концепції соціального капіталу, яка розглядає економічну активність ветеранів як індикатор їхньої інтегрованості в громаду.

У контексті соціальної роботи дослідження спирається на підходи, запропоновані науковцями кафедри соціальної реабілітації КНУ імені Тараса Шевченка, зокрема, Чуйко О.В. та Захаріною Т.І., які обґрунтовують необхідність створення системних механізмів повернення ветеранів до активного життя. Їхні праці стали концептуальною базою для формулювання аналітичного каркасу дослідження.

Об'єктом дослідження є реінтеграція ветеранів.

Предметом дослідження є економічна участь як чинник реінтеграції ветеранів до цивільного життя.

Мета дослідження - дослідити економічну участь ветеранів як

чинник реінтеграції до цивільного життя на основі теоретичного аналізу, емпіричного дослідження та розробки практичних рекомендацій.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз понять "реінтеграція ветеранів" та "економічна участь" як соціально-психологічних феноменів.
2. Вивчити міжнародний та український досвід економічної реінтеграції ветеранів, виявити ефективні моделі і практики.
3. Провести емпіричне дослідження потреб, перешкод та мотиваційних чинників економічної участі українських ветеранів на основі анкетування та проаналізувати результати емпіричного дослідження та виявити основні тенденції й проблеми економічної реінтеграції.
4. Розробити та апробувати програму сприяння економічній участі ветеранів, визначити її ефективність та перспективи вдосконалення.

У процесі виконання дослідження застосовувалися такі **методи**:

- *Теоретичні методи:* аналіз наукової літератури з питань реінтеграції ветеранів, економічної участі та соціальної адаптації; порівняльний аналіз міжнародного і українського досвіду реінтеграції ветеранів; узагальнення та систематизація наукових даних для формулювання теоретичних висновків.

- *Емпіричні методи:* анкетування ветеранів та ветеранок України з метою виявлення їхніх потреб, перешкод і мотивацій щодо економічної участі; кількісний аналіз даних анкетування (визначення розподілу відповідей за категоріями, обчислення відсоткових показників); якісний аналіз відкритих відповідей респондентів для виявлення глибинних мотивів і бар'єрів.

- *Методи інтерпретації та узагальнення результатів:* інтерпретація даних у контексті соціально-психологічної теорії реінтеграції; розробка практичних рекомендацій на основі результатів дослідження; розробка та апробація авторської програми сприяння економічній участі

ветеранів.

Вибірка емпіричного дослідження: Наукова теоретична та практична новизна дослідження полягає в уточненні поняття «економічна участь як чинник реінтеграції ветеранів» в контексті функціонування сучасного ринку праці; у визначенні сутності і змісту поняття «економічна участь» та встановленні взаємозалежностей між економічною реалізацією і соціальним благополуччям ветерана; в обґрунтуванні заходів соціального супроводу через реалізацію програми сприяння економічній участі ветеранів. Сформульовані в роботі теоретичні положення та отримані результати емпіричного дослідження можуть бути використані при розробці Програм економічної участі ветеранів, розробці заходів соціальної реадaptaції освітнього спрямування. Емпіричне дослідження було проведене у 2024 році методом онлайн-анкетування, участь у якому взяли 51 ветеран і ветеранка бойових дій. Серед респондентів 68% становили жінки, 32% - чоловіки; переважна більшість (71%) була у віці від 25 до 40 років. За рівнем освіти 49% мали вищу освіту, 39% - технічну. Більшість учасників мешкали в обласних центрах (48%) або містах (32%). Статус учасника бойових дій мали 62% опитаних, 31% - були особами з інвалідністю внаслідок війни. Така структура вибірки зумовила необхідність аналізу економічної участі ветеранів із урахуванням гендерного аспекту, оскільки ветеранський досвід жінок залишається недостатньо дослідженим як в українському, так і в міжнародному контексті.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами, висновків до розділів, загальних висновків, списку літератури та додатків. Ілюстративний матеріал подано в 10 рисунках та 3 таблицях. Загальний обсяг роботи 91 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Аналіз наукових джерел та сучасний стан дослідження реінтеграції ветеранів

Військовослужбовці після повернення до цивільного життя проходять складний і багатогранний процес, який вимагає не тільки фізичної адаптації, але й глибоких психологічних, соціальних та економічних змін. Процес реінтеграції охоплює подолання кризи ідентичності, відновлення або створення нових соціальних зв'язків, адаптацію до зміненого соціального середовища та залучення до економічної діяльності. Цей процес має важливе значення як для самих ветеранів, так і для суспільства загалом, оскільки успішна реінтеграція сприяє соціальній стабільності й зменшує рівень безробіття серед ветеранів.

Визначення реінтеграції ветеранів як складного міждисциплінарного процесу закріплене в науковій літературі. Так, відповідно до визначення, поданого в дослідженні О.В. Даніча [15], реінтеграція ветеранів — це процес повернення до цивільного життя з адаптацією до нових соціальних, економічних та культурних реалій.

Деталізуючи це розуміння, А. Zogas [90] визначає реінтеграцію як «відновлення безперервності життєвого шляху ветеранів, перерваного військовою службою», з акцентом на відновлення соціальних ролей та професійного статусу. А. Demers [75] підкреслює, що реінтеграція включає переосмислення особистої ідентичності ветерана і активний пошук нового місця в цивільному суспільстві. За результатами систематичного огляду V. Williamson та співавторів, реінтеграція також описується як процес, що потребує поєднання особистісних змін ветерана із адаптацією до вимог цивільного середовища.

Повернення ветеранів до цивільного життя супроводжується рядом соціально-психологічних викликів, які значно ускладнюють процес їхньої реінтеграції. Однією з основних проблем є високий рівень стресу,

обумовлений як бойовим досвідом, так і труднощами адаптації до мирного середовища. Згідно з дослідженням International Alert [79], понад 40% українських ветеранів мають симптоми тривожності, депресії та посттравматичного стресового розладу (ПТСР), що негативно впливає на їхні можливості працевлаштування та соціальної взаємодії. Схожі дані наводяться у «Білих книгах» ГО "Юридична сотня" [9], де психологічна нестабільність визначається одним із головних бар'єрів для економічної інтеграції ветеранів.

Із позицій теорії стресу і копінгу Лазаруса і Фолкмана [82], стрес виникає не лише через самі складні обставини, а й через суб'єктивне сприйняття власних ресурсів для їх подолання. У випадку ветеранів обмежені адаптаційні можливості часто призводять до хронічного стресу.

Ще одним важливим аспектом є проблема трансформації ідентичності. За даними дослідження USAID, після демобілізації ветерани часто переживають втрату чіткої соціальної ролі, яка у військовій службі була визначеною та зрозумілою. Перехід до цивільного життя вимагає формування нової ідентичності, що супроводжується невизначеністю і психологічною напругою. Дослідження Demers [75] підтверджують, що втрата військової ідентичності є одним із найгостріших психологічних викликів для ветеранів.

Нарешті, важливу роль відіграє проблема обмеженого доступу до соціальної підтримки. Звіт МВС України [40] свідчить, що ветерани часто стикаються з нерозумінням, ізоляцією і навіть стигматизацією з боку цивільного населення. Брак адекватної соціальної підтримки поглиблює психоемоційні труднощі реінтеграції. Відповідно до моделі буферизації стресу Коена і Вілса [74], саме наявність позитивних соціальних зв'язків є одним із головних чинників, що допомагають пом'якшити негативний вплив стресових факторів.

1.2. Концептуальні основи економічної участі ветеранів

Успішна реінтеграція ветеранів до цивільного життя неможлива без забезпечення їхньої активної економічної участі. Працевлаштування, професійна перепідготовка, започаткування власної справи або залучення до громадських ініціатив стають не лише засобами матеріального забезпечення, а й важливими чинниками психологічного відновлення, соціальної стабілізації та формування нової громадянської ідентичності. Як зазначено у дослідженні USAID (2018), економічна активність ветеранів суттєво знижує рівень депресії та тривожності та сприяє їхній інтеграції у суспільство.

За даними Білої книги ГО "Юридична сотня" [9], незважаючи на наявність численних соціальних гарантій, лише близько 28% українських ветеранів мають стабільне працевлаштування. Це вказує на необхідність розгляду економічної участі не як побічного результату реінтеграції, а як її центрального елемента, що потребує цілеспрямованої підтримки на всіх рівнях: індивідуальному, інституційному та державному.

Поняття "економічна участь ветеранів" у сучасній науковій літературі трактується як комплексна діяльність ветеранів у сфері економічної активності, що включає працевлаштування, започаткування власної справи, участь у професійних освітніх програмах та інтеграцію у виробничі і сервісні процеси суспільства.

Відповідно до концепції, запропонованої Міжнародною організацією праці [79], економічна участь ветеранів визначається як "залучення осіб, що завершили військову службу, до формальної або неформальної зайнятості з метою забезпечення їх економічної самостійності та соціального включення". У контексті дослідження USAID (2018) економічна інтеграція ветеранів розглядається як обов'язкова умова стійкого повернення до мирного життя та збереження психоемоційної рівноваги.

Українські дослідники, зокрема О.В. Даніч [15], підкреслюють, що економічна реінтеграція ветеранів охоплює не лише безпосереднє працевлаштування, а й участь у підприємницькій діяльності, волонтерських проєктах та професійній перепідготовці, що сприяють розширенню соціальних контактів і зниженню рівня соціальної ізоляції.

Під працевлаштуванням ветеранів розуміється процес інтеграції колишніх військовослужбовців на ринок праці, що може включати як повернення до попередніх професій, так і перекваліфікацію та здобуття нових навичок відповідно до змінених вимог економіки [6].

Ветеранське підприємництво визначається як ініціатива ветеранів щодо створення власного бізнесу з метою досягнення економічної самостійності, самореалізації та активного внеску в економічний розвиток громади. Цей напрям не лише підсилює економічну інтеграцію, але й створює додаткові можливості працевлаштування для інших ветеранів [11].

Важливим компонентом економічної участі є також економічна реабілітація ветеранів, що передбачає державну і громадську підтримку у сфері працевлаштування, професійної перепідготовки, розвитку підприємницьких навичок та забезпечення доступу до фінансових ресурсів [8].

Економічна участь є тісно пов'язана з психосоціальним благополуччям ветеранів. Дослідження Williamson et al. [89] доводить, що стабільна зайнятість суттєво зменшує ризики розвитку депресії, тривожних розладів та сприяє відновленню самооцінки і внутрішнього контролю над життям. Саме через економічну діяльність відбувається активне повернення ветеранів у суспільство, що створює основу для їхньої повноцінної громадянської ідентичності.

Вивчення економічної участі ветеранів здійснюється з позицій різних наукових підходів, кожен із яких акцентує увагу на певних аспектах цього багатовимірного процесу.

Соціологічний підхід зосереджується на аналізі соціальної структури ринку праці для ветеранів, вивченні рівня їхньої зайнятості, професійної мобільності, гендерних особливостей та явищ стигматизації. Соціологічне дослідження дозволяє визначити загальні тенденції у сфері економічної інтеграції колишніх військовослужбовців, виявити бар'єри доступу до працевлаштування та можливості підвищення економічної активності.

Психологічний підхід фокусується на внутрішніх чинниках участі: мотивації до праці, рівні стресостійкості, психологічній готовності до переходу у цивільне життя, наявності посттравматичних розладів та їхньому впливі на трудову поведінку ветеранів. Значна увага приділяється сприйняттю власної ролі у суспільстві та очікуванням щодо можливостей самореалізації через економічну діяльність.

Інституційний підхід розглядає економічну участь як результат взаємодії ветерана із державними та недержавними структурами, що забезпечують доступ до програм працевлаштування, перекваліфікації, підприємницької підтримки та інших форм соціальної інтеграції. Цей підхід дозволяє оцінити ефективність існуючих політик, виявити структурні бар'єри та нерівність можливостей.

Аксіологічний підхід орієнтується на вивчення системи цінностей ветеранів, що впливають на їхнє економічне вибіркове поведіння. Визначення домінуючих цінностей — безпека, стабільність, незалежність, служіння чи індивідуальна свобода — дозволяє краще зрозуміти мотивацію до вибору тієї чи іншої форми зайнятості [25].

Антропологічний підхід доповнює аналіз через вивчення культурних моделей поведінки ветеранів, уявлень про працю, добробут і статус у суспільстві. Особлива увага приділяється осмисленню ветеранами свого досвіду бойових дій і його впливу на подальшу економічну самореалізацію.

Досвід розвинених країн із ветеранською політикою, таких як США, Велика Британія та Канада, підтверджує, що економічна інтеграція є

основним напрямом реінтеграції колишніх військовослужбовців. У США на рівні Департаменту у справах ветеранів [86] (VA) реалізуються програми професійної перепідготовки, субсидованого працевлаштування та підтримки ветеранського підприємництва [86]. У Канаді значну увагу приділено створенню Центрів переходу військових до цивільної кар'єри, які надають комплексний супровід ветеранам під час пошуку роботи [87]. Велика Британія через програму Career Transition Partnership пропонує навчальні курси та індивідуальні консультації для колишніх військових [76]. Спільною рисою цих підходів є поєднання психологічної підтримки з розвитком професійних навичок, що істотно підвищує шанси ветеранів на успішне працевлаштування та соціальну інтеграцію.

1.3. Практики економічної реінтеграції ветеранів: міжнародний та український досвід

Економічна активність ветеранів інтегрує не лише аспекти зайнятості чи підприємництва, але й проблеми соціальної адаптації, психологічної реабілітації та культурної інтеграції у мирне середовище. Як зазначає Нагорна М.В. [49], вивчення процесів соціально-економічної адаптації ветеранів повинно враховувати комплекс взаємопов'язаних факторів — від стану фізичного і психічного здоров'я до можливостей професійної перепідготовки та рівня підтримки з боку держави .

У контексті сучасних викликів, пов'язаних із масштабним залученням громадян до військових дій, особливої актуальності набуває питання розробки ефективних методологічних стратегій для аналізу економічної участі ветеранів. Це передбачає залучення різних наукових підходів і використання комбінованих методів дослідження.

Одним із ключових методологічних підходів до аналізу економічної участі ветеранів є мультидисциплінарний підхід. Він передбачає інтеграцію

різних наукових дисциплін — економіки, соціології, психології та права — для комплексного розкриття факторів, що впливають на реінтеграцію ветеранів у цивільне суспільство.

Як зазначає Бурлака О.В. [3], лише поєднання економічних, соціальних і психосоціальних аспектів дозволяє адекватно дослідити процеси економічної реабілітації ветеранів. Зокрема, економічний аналіз дозволяє оцінити стан ринку праці та можливості самозайнятості; соціологічні методи — вивчити бар'єри соціальної інтеграції; психологічні підходи — оцінити вплив травматичного досвіду на мотивацію до праці та підприємницької активності.

Емпіричний підхід займає центральне місце у вивченні економічної участі ветеранів, оскільки дозволяє отримати об'єктивні дані про стан залучення колишніх військовослужбовців до економічної діяльності, їхні потреби, бар'єри та можливості. На відміну від теоретичних моделей, емпіричні дослідження дають змогу виявити реальні тенденції та закономірності шляхом збору первинної інформації безпосередньо від цільової групи.

Як зазначає Сідляр І.В. [56], ефективний аналіз економічної інтеграції ветеранів потребує поєднання кількісних і якісних методів збору даних. Кількісні методи (опитування, анкетування, аналіз статистичних даних) дозволяють оцінити масштаби проблем працевлаштування, частоту змін роботи, рівень економічної самостійності. З іншого боку, якісні методи (глибинні інтерв'ю, кейс-стаді, фокус-групи) дають можливість виявити суб'єктивні фактори — мотивацію, переживання, очікування ветеранів у процесі їх економічної реінтеграції.

Практика застосування емпіричного підходу показала, що лише багаторівневе дослідження дозволяє адекватно і всебічно описати явище економічної участі. Наприклад, кількісні дослідження, що використовуються Міністерством у справах ветеранів України [42], дають

змогу відстежити динаміку працевлаштування, тоді як якісні дослідження міжнародних організацій, таких як ІОМ або International Alert, дозволяють глибше зрозуміти психологічні бар'єри та потреби ветеранів.

Крім того, використання емпіричних методів дозволяє перевіряти ефективність державних програм підтримки ветеранів, оцінювати вплив заходів перекваліфікації та програм підтримки ветеранського підприємництва на реальні показники економічної активності. У цьому контексті важливим є дотримання принципів наукової об'єктивності, репрезентативності вибірки та коректності інтерпретації отриманих даних.

Порівняльний підхід у дослідженні економічної діяльності ветеранів передбачає аналіз подібних процесів у різних країнах для виявлення універсальних закономірностей та індивідуальних особливостей. Використання цього підходу допомагає краще зрозуміти, які моделі підтримки ветеранів є найбільш ефективними за різних соціально-економічних умов.

Аналіз міжнародного досвіду, зокрема таких ініціатив, як Invest in Veterans Week у США [80], програма підтримки ветеранського підприємництва в Австралії та проєкти реінтеграції під егідою ЄБРР для країн ЄС, показує, що найбільш ефективними є комплексні програми, які поєднують професійну перепідготовку, менторську підтримку та фінансові стимули для самозайнятості.

Водночас дані Міністерства у справах ветеранів України вказують на фрагментарний характер національних програм, недостатню кількість центрів професійної адаптації та обмежене фінансування ветеранських стартапів. Це істотно знижує ефективність економічної реінтеграції ветеранів в Україні у порівнянні з найкращими світовими практиками.

Порівняльний підхід також дозволяє виявити культурні та інституційні особливості процесу реінтеграції. Наприклад, у США ключову роль у цьому процесі відіграють місцеві громади та неурядові організації,

тоді як в Україні переважають централізовані програми з недостатнім залученням місцевого рівня.

Дослідження економічної діяльності ветеранів стикається з низкою методологічних викликів, що впливають на повноту та достовірність отриманих результатів.

Однією з головних складностей є обмежена репрезентативність вибірок. Як зазначає Коленіченко Т.І. [25], дослідження зазвичай охоплюють ветеранів, які вже інтегровані у суспільство або мають доступ до інформаційних ресурсів, тоді як найбільш вразливі групи — ветерани з психічними травмами чи мешканці віддалених регіонів — залишаються недослідженими.

Ще однією проблемою є недостатня розробленість інструментарію для вивчення складних явищ, таких як мотивація до економічної активності або вплив бойового досвіду на економічну поведінку. Гонтар З. [12] наголошує, що наявні опитувальники часто не враховують культурно-психологічні особливості українських ветеранів.

Також існують труднощі із забезпеченням валідності та надійності порівняльних досліджень. За спостереженням Глебової А.О. [8], під час порівняння українського досвіду з міжнародним часто ігнорується різниця в інституційних умовах, системах соціальної підтримки та статусі ветеранів у суспільстві, що може призводити до помилкових висновків.

Крім того, економічні дані залишаються неповними або суперечливими. Наприклад, за спостереженнями Стрельченка К.С. [60], офіційна статистика щодо працевлаштування ветеранів часто не відображає реальної ситуації, оскільки багато ветеранів працюють неофіційно або займаються самозайнятістю без відповідної реєстрації.

Ефективна економічна реінтеграція ветеранів є складним процесом, що потребує комплексного підходу з боку державних інституцій, бізнес-структур та громадських організацій. Одним із важливих напрямів сучасних

досліджень у цій сфері є вивчення практичних моделей підтримки ветеранів, що впроваджуються у різних країнах. Аналіз успішних міжнародних та національних кейсів дозволяє ідентифікувати ефективні механізми сприяння працевлаштуванню, професійному розвитку та підприємницькій активності ветеранів.

У різних країнах світу питання економічної реінтеграції ветеранів є пріоритетним напрямом державної політики. Особливу увагу цьому аспекту приділяють такі країни, як Канада та США, де розроблено комплексні стратегії і програми сприяння працевлаштуванню та професійній адаптації осіб, які завершили військову службу.

Одним із прикладів ефективної державної політики є Національна стратегія зайнятості ветеранів Канади [76]. Ця програма була створена з метою забезпечення ширшого залучення ветеранів до цивільного ринку праці. Важливим компонентом стратегії є регулярне проведення консультацій із самими ветеранами, роботодавцями та громадськими організаціями з метою виявлення бар'єрів до працевлаштування та розробки рекомендацій щодо їхнього подолання. Уряд Канади акцентує увагу на розвитку навичок ветеранів, які можуть бути конкурентними у цивільному секторі, а також на створенні спеціалізованих служб працевлаштування для даної цільової групи.

У США важливим інструментом підтримки ветеранів стала ініціатива "Invest In Veterans Week" [80]. Вона спрямована на активізацію участі ветеранів у підприємницькій діяльності через надання податкових кредитів, доступ до державних контрактів та розширення бізнес-зв'язків ветеранів з приватним сектором. Окрему увагу у межах ініціативи приділено навчанню ветеранів основам ведення бізнесу, забезпеченню їх менторською підтримкою та створенню середовища сприяння інноваційному підприємництву.

Окрім державних стратегій, вагому роль у підтримці економічної

реінтеграції ветеранів відіграють ініціативи приватного сектору. Багато компаній у країнах із розвиненими економіками впроваджують спеціальні програми, орієнтовані на залучення ветеранів до трудової діяльності, враховуючи їхній унікальний досвід, лідерські та технічні навички.

Одним із прикладів успішної корпоративної політики є ініціатива компанії Optus в Австралії. Ця програма передбачає пріоритетний найм ветеранів на керівні та технічні посади, виходячи з їхнього досвіду управління, роботи в стресових ситуаціях та розвинених навичок прийняття рішень. Програма акцентує увагу на створенні підтримуючого робочого середовища та наданні менторської підтримки ветеранам протягом перших місяців адаптації на новому місці праці.

Іншим прикладом є практика компанії Aspen Medical (Австралія) [72], яка спеціалізується на наданні медичних послуг у кризових і бойових регіонах. Компанія активно залучає ветеранів до роботи у сферах, що вимагають високого рівня стійкості, дисципліни та оперативності, використовуючи їхній бойовий досвід як ресурс для підвищення ефективності діяльності в екстремальних умовах.

У США важливу роль у працевлаштуванні ветеранів відіграють великі фінансові установи. Зокрема, Wells Fargo реалізує програму Veteran Employment Transition (VET) [88], яка передбачає 8-тижневе навчання для ветеранів, спрямоване на розвиток навичок управління проектами, фінансів та комунікацій. Після завершення програми учасникам пропонуються посади середнього та вищого рівня у корпоративній структурі компанії.

Також слід відзначити ініціативу JPMorgan Chase [81], яка впровадила Military Pathways Program, орієнтовану на професійний розвиток ветеранів та їхню інтеграцію у різні напрямки банківської і фінансової діяльності. Програма передбачає як професійне навчання, так і менторську підтримку на етапі адаптації до корпоративного середовища.

Одним із важливих напрямів економічної реінтеграції ветеранів є

розвиток їхнього підприємницького потенціалу. У багатьох країнах світу створено спеціальні програми, спрямовані на підтримку ветеранів, які прагнуть започаткувати власну справу. Такі ініціативи сприяють як економічній самореалізації ветеранів, так і розвитку інклюзивної економіки загалом.

Однією з провідних організацій у США, що займається підтримкою ветеранського підприємництва, є PenFed Foundation [85]. Програма фонду надає ветеранам комплексну підтримку, яка включає доступ до бізнес-менторства, спеціалізованих тренінгів з розвитку підприємницьких навичок, допомогу у створенні бізнес-планів, а також розширення мережі професійних контактів. Крім того, фонд надає ветеранам можливість отримання грантів і пільгового фінансування для розвитку власних стартапів, що значно підвищує їхні шанси на успіх у бізнес-середовищі.

Важливою загальнонаціональною ініціативою у США є також National Invest in Veterans Week (NIVW) [83]. Програма орієнтована на розширення доступу ветеранів до джерел капіталу та нових ринків.

Протягом тижня організуються заходи, тренінги, виставки і консультації, спрямовані на стимулювання підприємницької активності серед ветеранів. Підприємці-ветерани мають можливість презентувати свої бізнес-ідеї потенційним інвесторам, залучати фінансування та створювати нові бізнес-мережі.

Обидві ініціативи — як діяльність PenFed Foundation, так і National Invest in Veterans Week — демонструють, що підтримка підприємницьких прагнень ветеранів має бути багатовимірною: фінансовою, освітньою та менторською. Саме комплексний підхід дозволяє ефективно інтегрувати ветеранів у національну економіку та підвищити їхню економічну самостійність.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про те, що економічна реінтеграція ветеранів забезпечується через багатовимірні програми, які

поєднують заходи працевлаштування, професійної перекваліфікації та підтримки підприємництва. Уряди та великі компанії Канади, США та Австралії активно впроваджують спеціалізовані стратегії та програми, орієнтовані на повноцінне включення ветеранів до економічного життя. У табличній формі узагальнено основні приклади таких ініціатив (табл. 1.1).

Представлені приклади демонструють, що ключовими факторами успішної економічної реінтеграції ветеранів є комплексна підтримка, орієнтація на професійний розвиток та створення сприятливого середовища для підприємницької діяльності. Водночас важливим є адаптація подібних підходів до національного контексту.

Таблиця 1.1.

Міжнародні ініціативи підтримки економічної участі ветеранів

Назва програми/ ініціативи	Країна	Основний зміст	Формати підтримки
National Veterans	Канада	Стратегія залучення	Консультації,

Назва програми/ ініціативи	Країна	Основний зміст	Формати підтримки
Employment Strategy		ветеранів до ринку праці через консультації та підтримку навичок	розвиток кар'єри, служби працевлаштування
Invest In Veterans Week	США	Підтримка ветеранського підприємництва через доступ до фінансування та ринків	Податкові стимули, державні контракти, менторство
Optus Veterans Program	Австралія	Корпоративна програма найму ветеранів з урахуванням їхніх лідерських навичок	Пріоритетний найм, менторська підтримка
Aspen Medical Veterans Hiring	Австралія	Залучення ветеранів до роботи у кризових умовах	Працевлаштування у специфічних проектах
Wells Fargo VET Program	США	8-тижнева програма підготовки ветеранів до керівних посад	Навчання, кар'єрне консультування, працевлаштування
JPMorgan Chase Military Pathways	США	Розвиток професійних шляхів для ветеранів у банківській сфері	Професійне навчання, адаптаційні програми
PenFed Foundation Program	США	Підтримка ветеранських стартапів через навчання і фінансування	Гранти, бізнес-менторство, доступ до бізнес-мереж
National Invest in Veterans Week (NIVW)	США	Сприяння залученню ветеранів до бізнесу через виставки та презентації	Нетворкінг, інвестиційні платформи, бізнес-підтримка

В Україні також впроваджується низка програм і ініціатив, спрямованих на підтримку економічної активності ветеранів.

У військовий період питання економічної підтримки ветеранів в Україні набуває особливого значення. Серед ключових напрямків державної політики є стимулювання підприємницької активності серед ветеранів через

розширення доступу до грантового фінансування та менторської підтримки. Національні грантові програми стають важливим механізмом економічної реінтеграції та сприяння самозайнятості колишніх військовослужбовців.

Однією з провідних програм є ініціатива «Власна справа» [43], яка передбачає надання мікрогрантів до 500 тисяч гривень для започаткування або розвитку власного бізнесу. Програма є частиною урядового проекту підтримки малого та середнього підприємництва та орієнтована, серед іншого, на ветеранів війни. Отримання фінансування супроводжується обов'язковою умовою створення робочих місць, що сприяє не лише самореалізації ветеранів, але й розширенню економічної активності на місцевому рівні.

Ще одним важливим напрямом є Грант для ветеранів і членів їхніх сімей, який передбачає державне фінансування бізнес-проектів до 1 мільйона гривень. Програма має на меті підтримку ветеранських стартапів та малого бізнесу, особливо в сферах виробництва, переробної промисловості та ІТ. Вона також передбачає менторську підтримку заявників у процесі підготовки бізнес-планів і ведення проєктів.

Окрему роль відіграє ініціатива «Бізнес Вояжер» [2], яка функціонує за підтримки міжнародних донорів та урядових структур. Фонд має бюджет у розмірі 1,5 мільйона гривень і пропонує комплексну підтримку ветеранських бізнесів — від навчання та наставництва до мікрофінансування і грантів для розвитку.

Окрім підтримки підприємницької активності, важливим елементом економічної реінтеграції ветеранів в Україні є сприяння їхньому працевлаштуванню та професійному навчанню. У відповідь на потреби ветеранів держава впроваджує програми, спрямовані на розвиток трудових навичок, адаптацію до вимог цивільного ринку праці та підвищення конкурентоспроможності ветеранів на ринку праці.

Одним із ключових напрямів є Навчальна та працевлаштувальна

програма для ветеранів, яка поєднує професійну підготовку та офіційне працевлаштування. Програма передбачає надання ветеранам можливості здобути нову спеціальність, затребувану на ринку праці, з подальшим працевлаштуванням у компаніях-партнерах проекту. Учасники програми також отримують гарантії соціального захисту, зокрема медичне страхування та доступ до психологічної підтримки.

Іншим важливим компонентом підтримки є освітні курси для роботодавців, спрямовані на підвищення обізнаності щодо особливостей працевлаштування ветеранів. Ці курси акцентують увагу на питаннях безбар'єрності робочого середовища, адаптації умов праці до потреб ветеранів із фізичними чи психологічними обмеженнями, а також важливості створення сприятливого мікроклімату у колективі.

Запровадження таких програм сприяє не лише підвищенню рівня зайнятості серед ветеранів, але й зменшенню ризику їхньої соціальної ізоляції та маргіналізації, а також зміцненню соціальної згуртованості у постконфліктному суспільстві.

Окрім загальнодержавних програм, важливу роль у підтримці економічної реінтеграції ветеранів відіграють ініціативи, реалізовані на рівні регіональних громад та обласних адміністрацій. Такі підходи дозволяють ефективно адаптувати заходи підтримки до місцевих особливостей і потреб ветеранської спільноти.

Одним із прикладів успішної регіональної практики є діяльність Львівської обласної військової адміністрації (ОВА) [34]. З метою сприяння працевлаштуванню ветеранів Львівська ОВА ініціювала зміни у порядку визнання підприємств критично важливими для економіки області. Зокрема, пріоритет у цьому процесі надається компаніям, які активно працевлаштовують ветеранів або сприяють їхній соціальній адаптації. Такий підхід стимулює роботодавців до інтеграції ветеранів у цивільну економіку та створення більш інклюзивного робочого середовища.

Окрім цього, в окремих регіонах України впроваджуються моделі підтримки ветеранів у територіальних громадах. Ці моделі передбачають організацію місцевих програм професійного навчання, створення центрів психологічної допомоги, грантових конкурсів для ветеранського бізнесу, а також проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності щодо прав і можливостей ветеранів. Особливу увагу приділяється розвитку інфраструктури безбар'єрного доступу до послуг для ветеранів з інвалідністю.

Національна політика підтримки економічної реінтеграції ветеранів в Україні передбачає не лише реалізацію грантових програм і освітніх ініціатив, але й активне фінансування ветеранських стартапів та підприємств через прямі державні інвестиції. Такі заходи спрямовані на стимулювання довгострокової самозайнятості ветеранів та розвиток малого і середнього бізнесу.

У 2024-2025 роках обсяг державних інвестицій у розвиток ветеранських бізнес-проектів склав понад 246 мільйонів гривень [40]. Ці кошти спрямовуються на підтримку підприємств, які засновані або управляються ветеранами війни, а також на розвиток інноваційних стартапів у сферах переробної промисловості, інформаційних технологій, агробізнесу та сфери послуг.

Державне фінансування передбачає участь у конкурсах бізнес-проектів, де основними критеріями відбору є інноваційність, життєздатність бізнес-ідеї та її здатність створювати додаткові робочі місця для інших ветеранів. Переможці отримують фінансову підтримку у вигляді безповоротних грантів або пільгового кредитування з можливістю подальшого супроводу проєкту менторськими та консультаційними послугами.

Ця практика свідчить про поступове формування в Україні цільової економічної політики щодо підтримки ветеранського підприємництва, що відповідає сучасним міжнародним стандартам та сприяє сталому економічному розвитку у післявоєнний період.

Таблиця 1.2.

Порівняльна таблиця міжнародних та українських ініціатив підтримки економічної участі ветеранів

Критерій	Зарубіжний досвід (Канада, США, Австралія)	Український досвід
Загальний підхід	Комплексні стратегії національного рівня, орієнтовані на працевлаштування і підприємництво	Розрізнені ініціативи на державному та регіональному рівнях; акцент на грантову підтримку
Програми працевлаштування	Спеціальні державні та корпоративні програми працевлаштування ветеранів (Optus, Wells Fargo, JPMorgan Chase)	Навчально-працевлаштувальні програми для ветеранів у межах державних проєктів, адаптація робочих місць
Підтримка підприємництва	Програми менторства, гранти, податкові пільги, доступ до інвесторів (PenFed Foundation, NIVW)	Державні гранти на започаткування бізнесу («Власна справа», спеціальні гранти для ветеранів)
Роль приватного сектору	Висока залученість: великі корпорації активно створюють програми для ветеранів	Обмежена залученість приватних компаній, акцент здебільшого на державних програмах
Регіональні ініціативи	Розвинена система місцевих програм підтримки ветеранів	Окремі приклади на рівні громад (наприклад, ініціативи Львівської ОВА)
Фінансування	Комплексне: державне + приватне + громадське	Переважно державне фінансування (гранти, інвестиції у стартапи)
Інформаційна підтримка	Системна мережа інформаційних платформ і сервісів для ветеранів	Недостатня обізнаність ветеранів про наявні можливості

Висновки до розділу 1

Аналіз наукових джерел показав, що реінтеграція ветеранів є багатокомпонентним соціально-психологічним процесом, який включає відновлення професійної ідентичності, соціальної активності та економічної самостійності.

Економічна участь розглядається не лише як засіб досягнення матеріального благополуччя, а й як важливий ресурс психологічної реабілітації, зменшення рівня соціальної ізоляції та покращення якості життя ветеранів. Встановлено, що стабільна зайнятість і розвиток ветеранського підприємництва позитивно впливають на психоемоційний стан колишніх військових і сприяють їхній успішній інтеграції у цивільне суспільство.

Було окреслено основні наукові підходи до вивчення економічної участі ветеранів: соціологічний, психологічний, інституційний та порівняльний. Кожен із цих підходів дозволяє глибше розкрити різні аспекти процесу реінтеграції та визначити чинники, що сприяють або перешкоджають успішному переходу ветеранів до мирного життя.

Дослідження міжнародного досвіду дозволило виявити ефективні практики державного і корпоративного рівня (програми США, Канади, Великобританії, Австралії), що базуються на комплексному поєднанні елементів професійної діагностики, перекваліфікації, психологічного супроводу та підтримки підприємницької активності. У той час як українські ініціативи здебільшого мають грантовий або освітній характер, вони поки що не сформовані в єдину політику, що знижує їхню ефективність.

Вивчення наукових підходів, ключових понять та міжнародного і вітчизняного досвіду дозволило окреслити методологічні й практичні

орієнтири для подальшого аналізу. Теоретичні напрацювання стали основою для формування інструментарію емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення реального стану економічної участі ветеранів, їхніх потреб, бар'єрів у працевлаштуванні та запитів на підтримку з боку держави і громади.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ВЕТЕРАНСЬКОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ

На основі здійсненого теоретичного аналізу сутності економічної участі ветеранів та її значення для процесу реінтеграції до цивільного життя постає необхідність проведення емпіричного дослідження. Практичне вивчення досвіду ветеранів дозволяє конкретизувати чинники, що впливають на їхню економічну активність, виявити основні бар'єри на шляху до працевлаштування та самозайнятості, а також оцінити ефективність існуючих програм підтримки.

2.1. Методика проведення дослідження

Мета проведеного дослідження полягала у виявленні реальних потреб, бар'єрів та мотиваційних чинників, що впливають на економічну участь ветеранів та ветеранок після завершення військової служби у Силах безпеки й оборони України. Дослідження спрямоване на аналіз факторів, які визначають готовність ветеранів до працевлаштування, перекваліфікації, розвитку підприємницької активності та включення у цивільне економічне середовище.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати соціально-демографічні характеристики респондентів (вік, стать, рівень освіти, сімейний стан, місце проживання, військовий досвід).
- Визначити рівень поінформованості ветеранів про можливості освіти, перепідготовки та державні програми підтримки.
- Виявити потреби в додатковій освіті, професійній перепідготовці та працевлаштуванні.

- Оцінити бар'єри економічної реінтеграції (психологічні, фізичні, соціальні, інформаційні).
- Виявити мотиваційні чинники, які сприяють залученню ветеранів до економічної активності.

Опитування було організовано у форматі анонімного онлайн-опитування. Інструментом збору даних виступала спеціально розроблена анкета, яка охоплювала низку важливих тематичних блоків.

Анкета складалася з наступних тематичних розділів:

1. Особиста інформація: вік, місце проживання, сімейний стан, наявність дітей (без ідентифікаційних даних).
2. Військовий досвід: звання, рік завершення служби, ветеранський статус.
3. Освіта: рівень освіти, участь у додаткових освітніх програмах, знання іноземних мов.
4. Фінансове становище: основні джерела доходу до та після служби, наявність фінансових зобов'язань.
5. Професійна діяльність: сфера зайнятості до та після служби, потреба у перекваліфікації, професійні інтереси.
6. Кар'єрні орієнтири: базові потреби після звільнення, основні бар'єри та чинники підтримки професійного розвитку.
7. Економічна участь: мотивація до економічної активності, потреби в додатковій освіті, рівень бажаного доходу, обізнаність про державні програми.

Текст анкети подано в Додатку А.

2.2. Етичні засади емпіричного дослідження

Дослідження економічної участі ветеранів здійснювалося відповідно до основних етичних принципів, що закріплені в міжнародних документах

та національних настановах у сфері соціальних наук. Основу етичного підходу становлять принципи поваги до людської гідності, добровільності участі, недопущення шкоди, збереження конфіденційності та академічної доброчесності. Зокрема, орієнтиром виступає Кодекс етики соціального працівника та етичні стандарти соціологічних і психологічних досліджень.

У контексті соціальної роботи дослідження спиралося на теоретико-методологічні позиції українських науковців, зокрема праці Чуйко О. В., яка підкреслює важливість клієнтоцентричного підходу, гуманістичної взаємодії та підтримки суб'єктності ветеранів у процесі соціального відновлення. Також були враховані концептуальні засади, викладені у працях Захаріної Т. І. щодо ресоціалізації та професійної адаптації ветеранів у закладах освіти та громадах, які акцентують на поєднанні емпатії, адаптації методів і запобіганні повторній травматизації. Методичне поле дослідження також включало принципи неупередженості, неінвазивності та інклюзивності, що є визначальними для роботи з уразливими соціальними групами.

Перед початком участі в дослідженні кожен респондент отримував коротку інформацію щодо його мети, загального спрямування, добровільного характеру участі та гарантій конфіденційності.

Жодні персональні ідентифікатори — прізвища, адреси, контактні дані чи службова інформація — не запитувалися та не зберігалися в процесі анкетування. Формат онлайн-опитування через анонімну Google-форму дозволив максимально убезпечити респондентів від розголошення приватної інформації та створив умови для максимально чесних відповідей.

Під час обробки результатів усі дані узагальнювалися у вигляді статистичних таблиць і діаграм без можливості індивідуального відстеження. Принцип агрегованості забезпечував захист особистої інформації навіть на етапі інтерпретації. Усі результати було подано в

аналітичній формі, що виключає будь-яке навантаження на окремих учасників опитування або ризик для їхнього соціального статусу.

2.3. Характеристика вибірки досліджуваних

Характеристика вибірки досліджуваних включає різноманітні демографічні та соціально-економічні параметри, що дозволяють детально оцінити вплив різних факторів на процеси реінтеграції ветеранів. Вибірка складається з 51 респондента, серед яких значну частину займають жінки - 68%. Такий розподіл підкреслює, що дослідження має яскраво виражений гендерний вимір, адже значна частка жінок серед респондентів дає змогу проаналізувати специфіку економічної реінтеграції саме жінок-ветеранок. Урахування гендерної складової є важливим у контексті формування чутливої державної політики підтримки. Чоловіки становлять 32%, що також є значущим показником для порівняльного аналізу між статями (рис. 2.1).

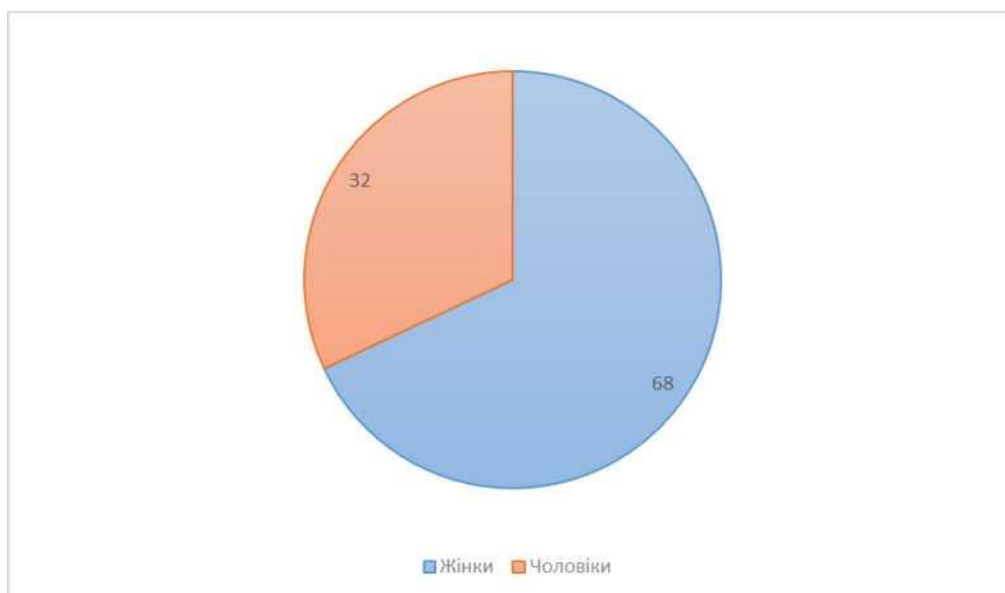

Рис. 2.1. Відсоткове співвідношення чоловіків та жінок у вибірці дослідження

Регіональний розподіл респондентів свідчить про різноманітність

досвіду ветеранів з різних типів поселень. 48% респондентів походять з обласних центрів, що є найбільш урбанізованими територіями, де ймовірно доступність до державних та громадських ресурсів є більшою. 32% респондентів - це жителі міст, які мають певні переваги у доступі до освітніх і соціальних послуг, тоді як 20% респондентів походять з сіл і селищ, що може вказувати на відмінності в умовах реінтеграції ветеранів на більш віддалених територіях, де інфраструктура та підтримка можуть бути обмеженими (рис. 2.2).

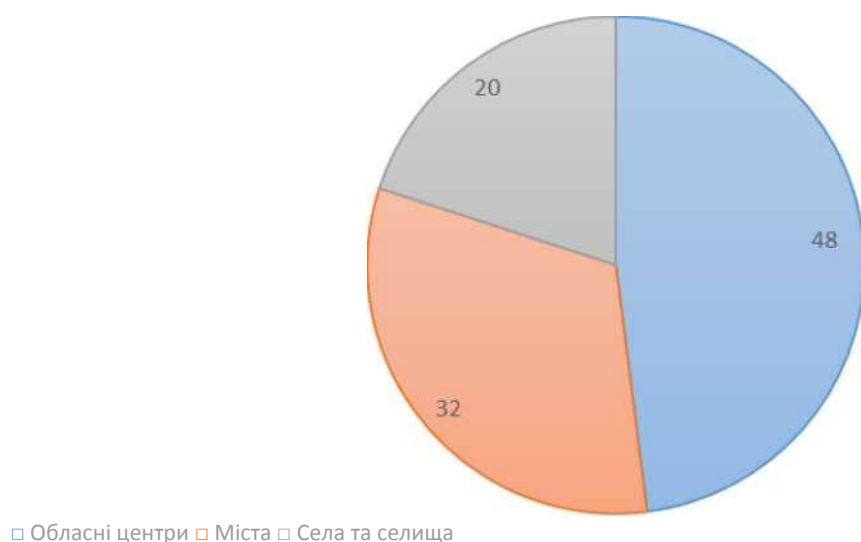

Рис. 2.2. Відсоткове співвідношення респондентів щодо місця проживання

За віковою категорією більшість респондентів належать до групи 25-40 років, що складає 71% вибірки. Ця група є найбільш активною в працездатному віці, що дає можливість досліджувати, як ветерани, які мають досвід війни, адаптуються до професійного життя після повернення в цивільний сектор. 13% респондентів мають вік від 18 до 25 років, що також є важливою категорією для вивчення адаптації молодих людей до життя після служби, тоді як 16% респондентів перебувають у віковій

категорії 40-65 років, що дозволяє вивчити специфіку реінтеграції ветеранів старшого віку (рис. 2.3).

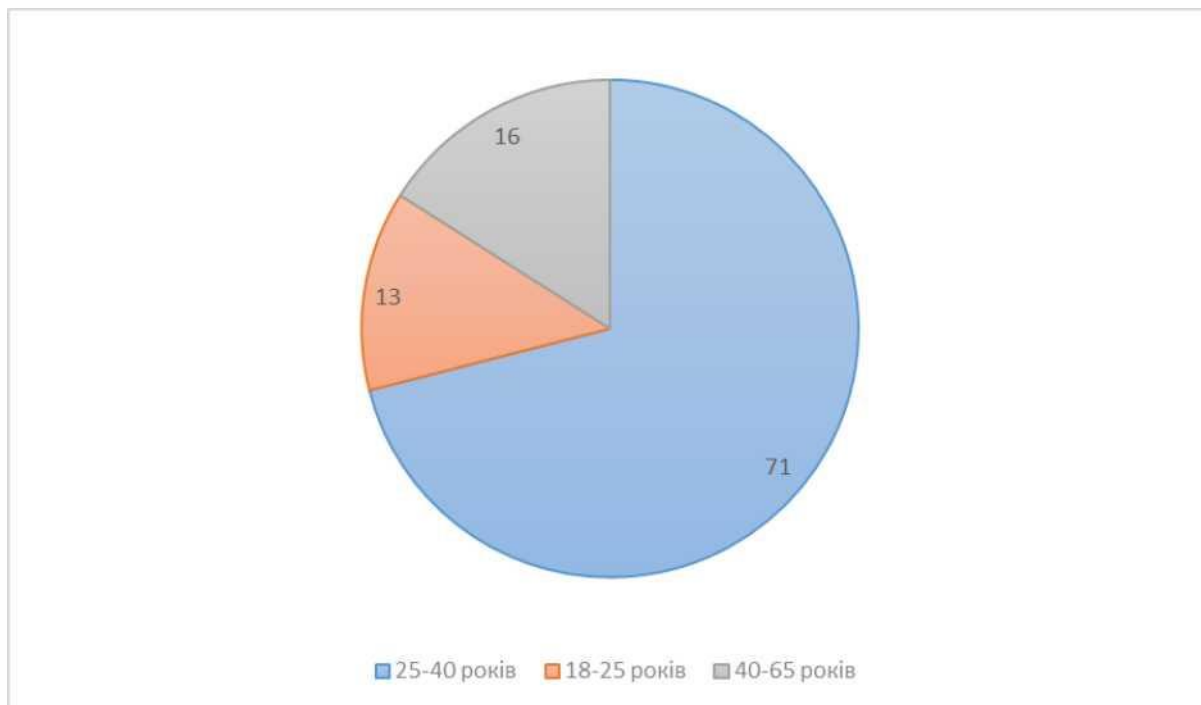

Рис. 2.3. Вікове співвідношення респондентів

Сімейний стан респондентів також відображає важливі соціальні фактори: 44% респондентів є одруженими, що може вказувати на більшу стабільність у життєвих умовах, тоді як 16% розлучені та 24% не одружені. 16% респондентів перебувають у цивільному шлюбі, що також є важливим для аналізу їхнього соціального статусу та взаємодії з партнерами після демобілізації.

Важливим аспектом є наявність дітей у респондентів. 37% респондентів мають дітей, що може впливати на їхню мотивацію до реінтеграції та професійної діяльності, оскільки забезпечення родини є важливим фактором соціальної стабільності. 63% респондентів не мають дітей, що може вказувати на інші пріоритети та стратегії в процесі реінтеграції.

За званням 47% респондентів мають офіцерське звання, що свідчить

про високий рівень військової підготовки та потенціал до виконання управлінських функцій. Однак 53% не мають офіцерського звання, що дає можливість дослідити специфіку адаптації людей з різними рівнями військової кар'єри (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Наявність офіцерського звання

Що стосується статусів, то 31% респондентів мають інвалідність внаслідок війни, що є важливим аспектом для дослідження впливу фізичних та психологічних травм на процеси реінтеграції. 62% респондентів є учасниками бойових дій, що є найбільш актуальними для дослідження, оскільки їхній досвід безпосередньо впливає на процес адаптації до мирного життя. 7% респондентів мають подвійний статус як внутрішньо переміщені особи (ВПО) або члени родин ветеранів/військовослужбовців, що може дати додаткову інформацію про складність їхньої реінтеграції в умовах внутрішнього переміщення.

За рівнем освіти 49% респондентів мають вищу освіту, що свідчить про високий рівень освітнього потенціалу серед ветеранів, але є і 7% респондентів з незакінченою вищою освітою, що пов'язано з війною. 39%

респондентів мають технічну освіту, що свідчить про їхнє прагнення до практичних знань, які можуть бути важливими для подальшої кар'єри після служби. 5% респондентів мають середню освіту, що є менш поширеним у цій вибірці, однак такий досвід також є важливим для вивчення адаптації осіб з різним рівнем освіти.

Таким чином, вибірка є збалансованою та різноманітною, що дозволяє отримати всебічне розуміння процесів реінтеграції ветеранів в цивільне життя з урахуванням різних соціальних, демографічних та професійних аспектів.

2.4. Результати емпіричного дослідження

У рамках дослідження було зібрано інформацію щодо військового досвіду респондентів: характер участі у бойових діях, ветеранський статус, тривалість служби та час звільнення з лав сил безпеки та оборони України.

Більшість учасників опитування — 84,3% — брали безпосередню участь у бойових діях. Решта 15,7% респондентів виконували завдання у тилових підрозділах або спеціалізованих службах підтримки. Це вказує на переважання вибірки з досвідом активних бойових дій, що значною мірою впливає на подальші виклики економічної реінтеграції.

Щодо періоду завершення служби, переважна частка респондентів (41,1%) закінчила військову службу у 2020-2022 роках. Близько 37,3% припинили службу у період з 2017 по 2019 роки, тоді як 21,6% респондентів звільнилися у 2014-2016 роках. Таким чином, більшість ветеранів перебувають на ранніх етапах цивільної адаптації, що обумовлює специфіку їхніх економічних потреб.

Аналіз ветеранського статусу показав, що 78,4% опитаних мають статус учасників бойових дій. Особи з інвалідністю внаслідок війни становлять 9,8%, а ще 11,8% респондентів є ветеранами, які виконували

завдання без залучення до бойових дій (табл. 2.1).

Наявність серед респондентів осіб з інвалідністю вимагає врахування питань інклюзії, створення спеціальних умов праці та розробки програм професійної реабілітації.

Таблиця 2.1.

Розподіл респондентів за ветеранським статусом

Категорія	Відсоток (%)
Учасники бойових дій	78,4
Особи з інвалідністю внаслідок війни	9,8
Інші	11,8

У межах дослідження було проаналізовано професійний досвід ветеранів до та після завершення військової служби, їхні сфери зайнятості, а також зміни в економічній активності.

Перед початком військової служби 58,8% респондентів мали постійне місце роботи. Серед них найбільше були представлені сфери промисловості (21,6%), сфери обслуговування (17,6%) та державної служби (11,8%). Частина ветеранів (31,4%) займалась тимчасовою або сезонною працею, або мала статус студентів (рис. 2.5).

Щодо економічної активності після завершення служби ситуація дещо змінилася. Лише 47,1% опитаних вказали, що наразі працевлаштовані за фахом або за новою спеціальністю. Близько 29,4% ветеранів наразі не працюють, перебуваючи у стані пошуку роботи або тимчасової економічної неактивності. Ще 23,5% респондентів займаються самозайнятстю, підприємницькою діяльністю або веденням власної справи (рис. 2.6).

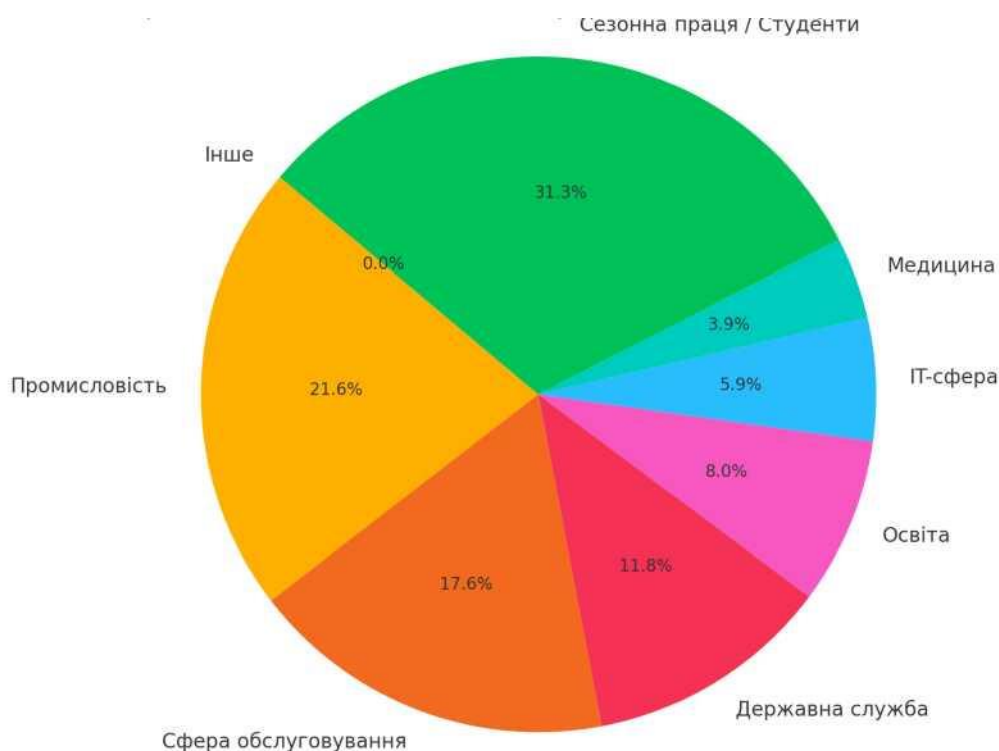

Рис. 2.5. Місце працевлаштування респондентів до військової служби

Аналіз результатів свідчить про наявність суттєвих змін у структурі економічної активності ветеранів після завершення військової служби. Якщо до служби понад половина респондентів (58,8%) мала постійне місце роботи, то після демобілізації цей показник знизився до 47,1%, що свідчить про втрату стабільного працевлаштування частиною ветеранів.

Водночас спостерігається формування нової групи самозайнятих осіб та підприємців (23,5%), які раніше фактично були відсутні у структурі зайнятості. Це може свідчити про прагнення частини ветеранів до економічної самостійності, однак водночас вказує на те, що традиційні механізми найманої праці не завжди забезпечують ефективну реінтеграцію ветеранів.

Особливої уваги потребує значне зростання частки безробітних — 29,4% респондентів після завершення служби перебувають у стані пошуку роботи або не мають офіційного працевлаштування. Така тенденція може бути обумовлена рядом факторів: недостатньою підготовкою до цивільної

професійної діяльності, психологічними бар'єрами, фізичними обмеженнями після служби, або недостатньою пропозицією відповідних вакансій на ринку праці.

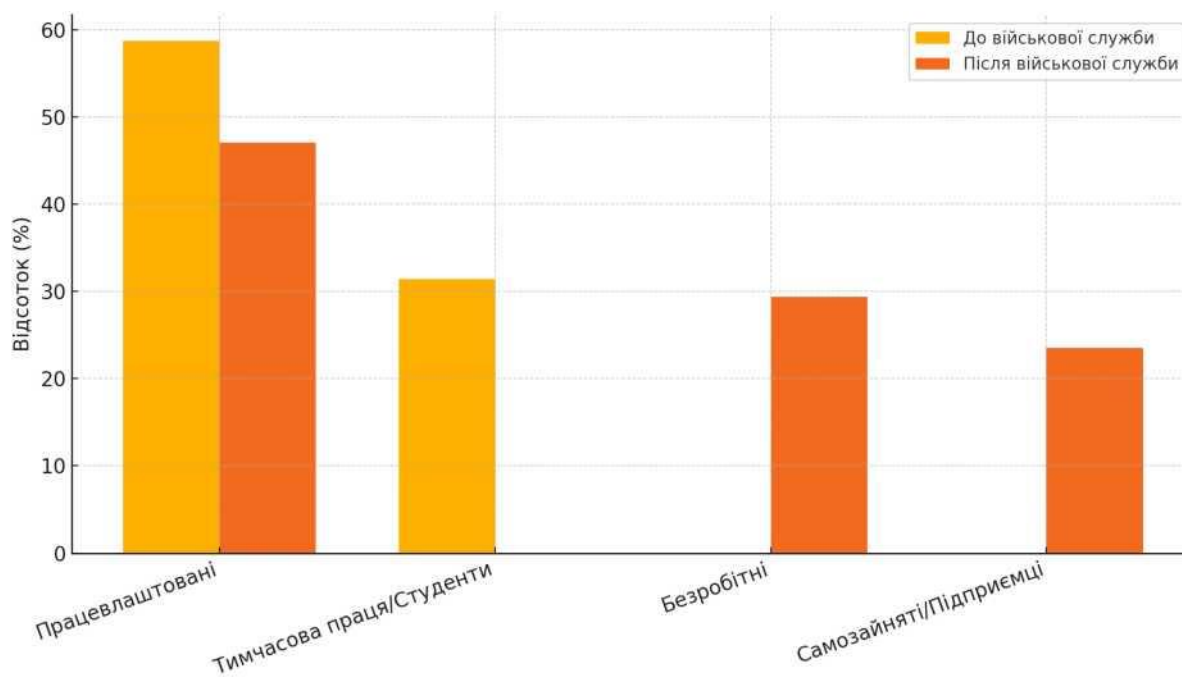

Рис. 2.6. Порівняння зайнятості ветеранів до і після військової служби

Сектор тимчасової праці та студентського статусу, який становив 31,4% до початку служби, після її завершення практично зник, що є природним результатом зміни життєвого етапу респондентів. Натомість виникають нові виклики, пов'язані із професійною переорієнтацією та пошуком стабільних джерел доходу.

У процесі переходу до цивільного життя значна частина ветеранів зіткнулася з необхідністю перегляду своїх професійних орієнтирів. Так, 43,1% респондентів зазначили потребу у зміні професії, що було зумовлено як фізичними обмеженнями, отриманими внаслідок військової служби, так і переосмисленням особистих пріоритетів після отриманого бойового досвіду. Зміна кар'єрних траєкторій часто розглядається ветеранами як можливість адаптації до нових реалій та підвищення

конкурентоспроможності на ринку праці.

Близько 56,9% учасників опитування вказали на необхідність проходження програм професійної перепідготовки або здобуття нових навичок, що дозволить їм краще інтегруватися у цивільне економічне середовище. Такий високий відсоток свідчить про усвідомлення ветеранами потреби у власному розвитку та підвищенні кваліфікації як умови успішної економічної реінтеграції.

Аналіз фінансової ситуації ветеранів після звільнення зі служби (рис. 2.7) показав, що 39,2% респондентів зазнали зниження доходів у порівнянні з довоєнним періодом. Це підкреслює складність забезпечення економічної стабільності у перші роки після демобілізації. Водночас 25,5% учасників дослідження повідомили про збереження стабільного рівня доходів, що може бути пов'язано з працевлаштуванням за цивільною спеціальністю або участю у програмах професійної адаптації.

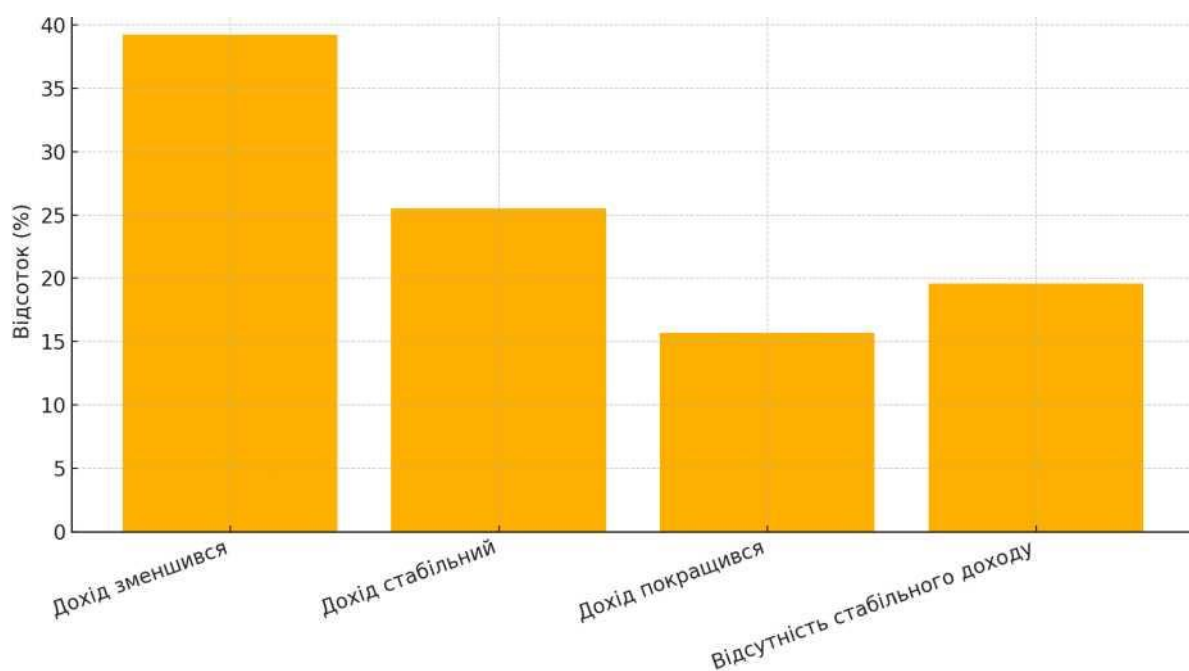

Рис. 2.7. Фінансова ситуація ветеранів після військової служби

Позитивні тенденції також спостерігаються серед 15,7% респондентів, які відзначили покращення свого фінансового становища. Ці результати були досягнуті завдяки започаткуванню власної справи або

отриманню грантової підтримки на розвиток підприємницької діяльності. Проте водночас майже 19,6% ветеранів зазначили, що наразі не мають стабільного джерела доходу, що свідчить про потребу у цілеспрямованій підтримці даної групи населення на етапі економічної реінтеграції.

В рамках дослідження було проаналізовано кар'єрні орієнтації ветеранів після завершення військової служби. Згідно з отриманими результатами, 39,2% респондентів виявили прагнення до працевлаштування за фахом або здобуття нової цивільної спеціальності. Близько 29,4% учасників опитування планують започаткувати власну справу або вже займаються підприємницькою діяльністю. Ще 19,6% респондентів орієнтуються на проходження додаткового професійного навчання або перекваліфікацію. Водночас 11,8% ветеранів зазначили

відсутність чітких кар'єрних орієнтирів через фізичні або психологічні обмеження.

Основними мотиваційними факторами участі у ринку праці для ветеранів виступають (рис. 2.8): прагнення до фінансової незалежності та стабільності (65,0%), бажання реалізувати особистісний потенціал та досягти соціального визнання (43,0%), прагнення забезпечити матеріальний добробут родини (38,0%), а також необхідність відновлення особистісної ідентичності через трудову діяльність (22,0%).

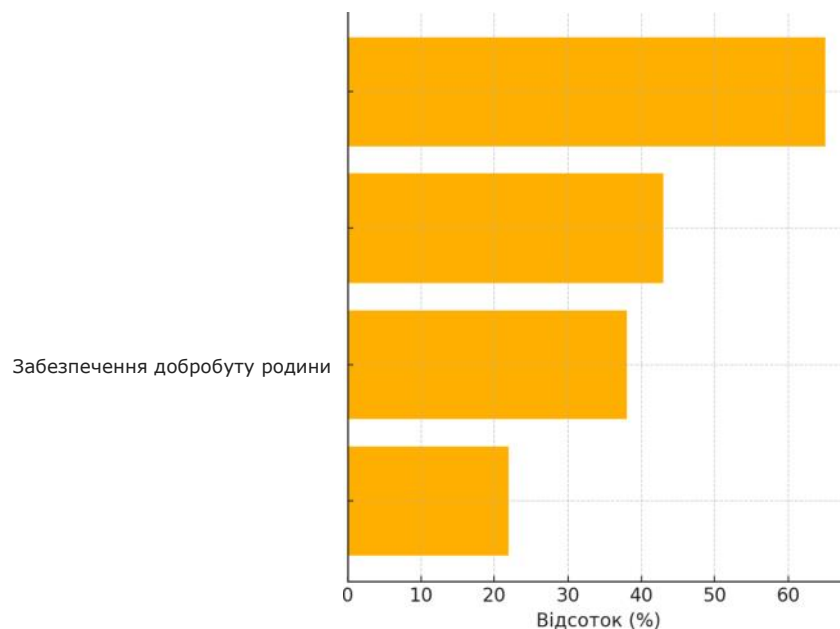

Рис. 2.8. Мотиваційні чинники участі ветеранів у ринку праці

Фінансова незалежність та стабільність

Реалізація особистого потенціалу та визнання

Забезпечення добробуту родини

Відновлення особистісної ідентичності через роботу

Найбільш суттєвими бар'єрами для професійної реінтеграції респонденти визначили (рисю 2.9): фізичні обмеження та проблеми зі здоров'ям (34,0%), відсутність цивільного професійного досвіду (31,0%), психологічні труднощі адаптації до мирного життя (27,0%) та недостатній рівень підтримки з боку державних і громадських структур (25,0%).

Результати дослідження підтвердили високий рівень внутрішньої мотивації серед ветеранів до активної економічної самореалізації, що проявляється у прагненні до стабільного працевлаштування, розвитку підприємницьких ініціатив і професійного самовдосконалення. Значна кількість ветеранів, зацікавлених у перекваліфікації, свідчить про їхню готовність адаптуватися до вимог цивільного ринку праці та усвідомлення потреби у підвищенні власної конкурентоспроможності.

Водночас виявлені бар'єри професійної реінтеграції свідчать про складність соціальної адаптації ветеранів у постконфліктний період. Особливо важливою є проблема фізичних і психологічних обмежень, що потребує комплексного підходу до підтримки ветеранів, включаючи медичну, психологічну та професійну реабілітацію.

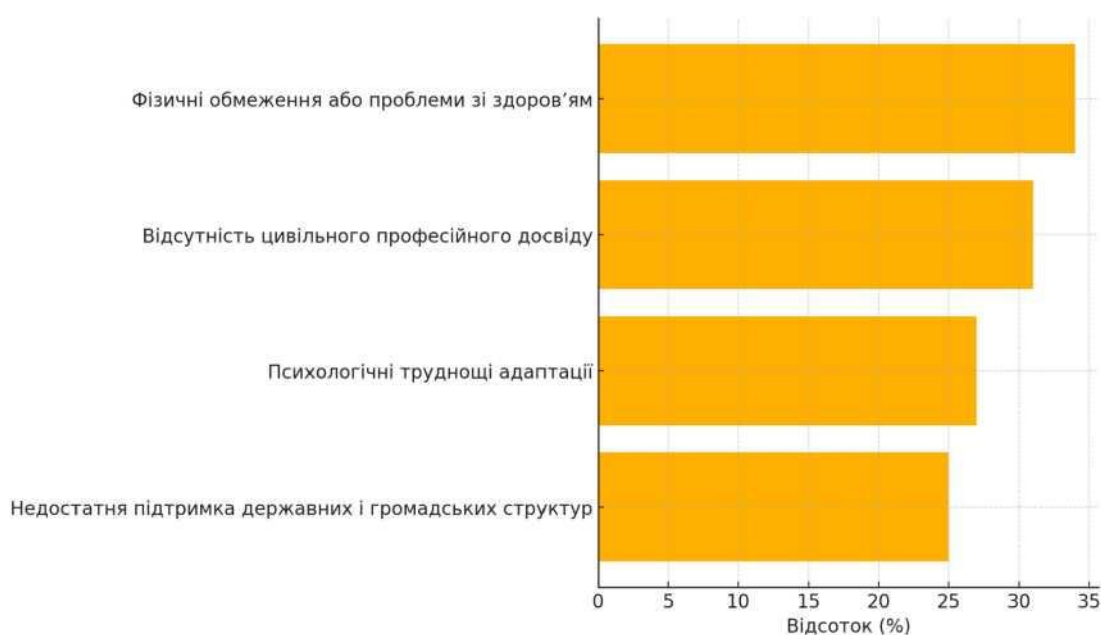

Рис. 2.9. Основні бар'єри економічної реінтеграції ветеранів

Ще одним важливим аспектом є недостатня обізнаність і обмежений доступ до програм державної та громадської підтримки, що ускладнює процес економічної реінтеграції. Отже, для ефективної реалізації потенціалу ветеранів необхідно впроваджувати системні заходи, які об'єднують професійну орієнтацію, психологічну підтримку, розвиток навичок самозайнятості та стимулювання підприємницької активності.

У межах дослідження було виявлено основні напрями підтримки, які, на думку респондентів, можуть сприяти успішній професійній та економічній реінтеграції ветеранів. Значна частина опитаних (64,7%) акцентувала увагу на важливості розширення можливостей для професійної перекваліфікації. Особливу увагу ветерани приділяють необхідності організації доступних короткострокових курсів та програм, що відповідають актуальним вимогам ринку праці та враховують потреби осіб із бойовим досвідом.

Важливим аспектом також є створення спеціалізованих центрів підтримки працевлаштування. Близько 58,8% учасників опитування висловили потребу у функціонуванні установ, які б надавали комплексні послуги з кар'єрного консультування, професійної орієнтації, супроводу при працевлаштуванні та адаптації на новому робочому місці.

Фінансова підтримка ветеранського підприємництва визначена одним із ключових чинників економічної стабільності ветеранів. Понад половина респондентів (52,9%) вважають за доцільне розширення доступу до грантових програм, пільгового кредитування та розвиток бізнес-інкубаторів, орієнтованих на підтримку ветеранських ініціатив.

Не менш важливою була відзначена потреба у психологічній підтримці та розвитку програм психологічної реабілітації. 41,2% опитаних вказали, що доступ до якісної психологічної допомоги є визначальним чинником для подолання наслідків стресу та успішної адаптації до

цивільного життя.

Окрему увагу респонденти приділили необхідності покращення інформування про існуючі можливості підтримки. 37,3% ветеранів зазначили, що недостатній рівень обізнаності про державні і громадські програми обмежує їхню участь у заходах економічної реінтеграції.

Крім того, 25,5% учасників опитування наголосили на важливості створення адаптованих робочих місць для ветеранів із фізичними

обмеженнями, зокрема облаштування безбар'єрного середовища та впровадження спеціальних умов праці.

Результати опитування свідчать про високий потенціал економічної включеності ветеранів у цивільне суспільство. Понад 73,0% респондентів заявили про готовність активно долучатися до трудової діяльності після завершення військової служби (рис. 2.10). При цьому, серед основних мотиваційних чинників було визначено бажання досягти фінансової незалежності, забезпечити добробут родини та реалізувати власний професійний потенціал.

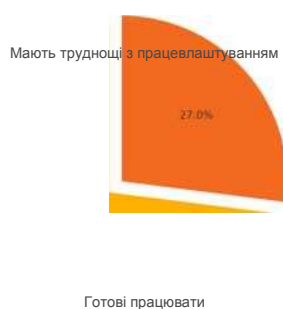

Рис. 2.10. Готовність ветеранів до працевлаштування

Водночас аналіз результатів виявив низку бар'єрів, які ускладнюють залучення ветеранів до економічної діяльності. Серед найбільш вагомих перешкод респонденти зазначили фізичні обмеження, психологічні труднощі адаптації, обмежені можливості працевлаштування за спеціальністю та недостатній рівень обізнаності про існуючі програми підтримки. Зокрема, 34,0% учасників вказали на проблеми зі здоров'ям, 27,0% — на психологічні труднощі, а 25,0% — на дефіцит інформації про наявні можливості.

Також варто відзначити, що лише близько 15-20% респондентів були реально поінформовані про програми професійної перепідготовки для

ветеранів, що свідчить про недостатню ефективність існуючих каналів комунікації між державними структурами та цільовою групою.

Щодо типів зайнятості, найбільш популярними серед ветеранів були традиційна наймана праця (47,1%) та самозайнятість або підприємницька діяльність (23,5%). Водночас понад чверть респондентів перебувають у стані пошуку роботи, що вказує на потребу у розвитку ефективних механізмів сприяння працевлаштуванню ветеранів.

Отримані результати свідчать про те, що ветерани є потенційно активними учасниками економічного життя, однак їхня включеність обумовлюється низкою зовнішніх і внутрішніх факторів. З одного боку, високий рівень мотивації до працевлаштування та підприємницької активності демонструє готовність ветеранів інтегруватися у цивільне суспільство. З іншого боку, наявність об'єктивних (фізичних, інформаційних) та суб'єктивних (психологічних) бар'єрів суттєво ускладнює цей процес.

Ключовими чинниками підвищення рівня економічної включеності ветеранів є покращення доступу до інформації про можливості професійного розвитку, розширення програм перекваліфікації, адаптація робочих місць та забезпечення якісної психологічної підтримки. Крім того, важливим є розвиток системи фінансової підтримки ветеранського бізнесу як одного із способів забезпечення економічної незалежності цієї категорії громадян.

2.5. Аналіз отриманих результатів

Отримані результати емпіричного дослідження дозволяють глибше проаналізувати процес економічної реінтеграції ветеранів в українських реаліях та співвіднести виявлені тенденції з кращими міжнародними та національними практиками. Порівняльний аналіз дає змогу виявити як

сильні сторони наявних механізмів підтримки, так і наявні прогалини, що потребують подальшого вдосконалення на основі адаптації успішного досвіду зарубіжних країн.

Аналіз результатів опитування показав, що лише 47,1% ветеранів були працевлаштовані за фахом або на нових посадах після завершення військової служби. Ще 29,4% перебували у стані пошуку роботи або були економічно неактивними. Ці показники свідчать про значні виклики в економічній адаптації ветеранів до цивільного життя.

Порівнюючи ці дані з міжнародною практикою, варто зазначити, що у країнах із розвиненими програмами працевлаштування ветеранів, таких як Канада та США, застосовуються комплексні стратегії. Наприклад, National Veterans Employment Strategy у Канаді передбачає активну роботу з ветеранами ще на етапі їхнього переходу до цивільного життя, а корпоративні програми типу Wells Fargo VET Program у США забезпечують ветеранам спеціалізовані програми професійної підготовки і гарантоване працевлаштування після закінчення курсів.

В Україні наразі діють навчальні програми для ветеранів, однак їх масштаб і доступність значно поступаються міжнародним аналогам. Проблемою залишається недостатня кількість роботодавців, готових інтегрувати ветеранів у свої компанії, а також обмежена пропозиція програм адаптації до специфіки цивільної праці.

Таким чином, можна зробити висновок, що рівень працевлаштування серед українських ветеранів є нижчим порівняно з країнами із розвиненою системою підтримки, що зумовлює необхідність розширення доступу до програм професійної перепідготовки, активізації взаємодії з роботодавцями та стимулювання найму ветеранів через економічні пільги.

Аналіз даних опитування показав, що 23,5% респондентів після завершення військової служби обрали шлях самозайнятості або започаткували власну справу. Це свідчить про певний рівень

підприємницької активності серед ветеранів, хоча частка таких випадків залишається порівняно невеликою.

Міжнародний досвід демонструє значно ширше залучення ветеранів до сфери бізнесу. Зокрема, у США успішно функціонують такі програми, як PenFed Foundation Veteran Entrepreneur Investment Program, яка забезпечує менторську підтримку, грантове фінансування та розширення доступу ветеранів до бізнес-мереж. Ініціатива National Invest in Veterans Week (NIVW) створює платформи для пошуку інвесторів і розвитку ветеранського підприємництва, що значно підвищує рівень самозайнятості серед ветеранів.

В Україні підтримка ветеранського бізнесу поки що знаходиться на стадії становлення. Програма «Власна справа», що передбачає надання грантів до 500 тис. грн для відкриття бізнесу, а також спеціальні гранти до 1 млн грн для ветеранів та членів їхніх сімей, є важливими кроками у розвитку ветеранського підприємництва. Проте масштаби таких програм обмежені порівняно із реальними потребами ветеранської спільноти.

Важливо також зазначити, що за даними опитування, серед основних бар'єрів для розвитку бізнесу ветерани вказували обмежений доступ до стартового капіталу, нестачу бізнес-компетенцій та низький рівень інформованості про наявні можливості підтримки.

Таким чином, хоча в Україні створені певні механізми стимулювання ветеранського підприємництва, їхній вплив поки що обмежений. Досвід США свідчить про доцільність розширення менторських програм, створення бізнес-інкубаторів для ветеранів та зміцнення партнерства між державними структурами й приватними інвесторами.

Одним із важливих аспектів успішної економічної реінтеграції є здатність ветеранів адаптувати свої навички до вимог цивільного ринку праці. Результати дослідження показали, що 56,9% опитаних визнали необхідність професійної перекваліфікації або здобуття нових навичок для

подальшого працевлаштування. Це свідчить про високу потребу в освітніх та адаптаційних програмах серед ветеранської спільноти.

У міжнародному досвіді значна увага приділяється питанням професійної перепідготовки ветеранів. Зокрема, програми Career Transition Partnership (СТР) у Великій Британії, Wells Fargo VET Program у США та інші подібні ініціативи пропонують ветеранам спеціалізовані курси навчання, орієнтовані на розвиток затребуваних на ринку навичок, включаючи ІТ, логістику, управління проектами, фінанси.

В Україні впроваджуються програми професійного навчання та перекваліфікації для ветеранів, однак рівень їхньої доступності, розгалуженість спеціалізацій і тривалість підготовки все ще не відповідають повною мірою потребам ринку праці та очікуванням ветеранів. Брак інформації про наявні можливості перекваліфікації також залишається одним із суттєвих бар'єрів.

Варто також зазначити, що за результатами опитування значна частина ветеранів виказала готовність до навчання, але водночас вказала на труднощі у поєднанні навчання з фінансовими зобов'язаннями або сімейними обставинами, що вимагає гнучких моделей освіти (онлайн-курси, вечірні програми, модульне навчання).

Отже, проблема професійної перепідготовки в українських реаліях залишається актуальною і вимагає розвитку системи короткострокових інтенсивних курсів, підвищення доступності інформації про можливості навчання, а також інтеграції ветеранів у програми державного і приватного сектора перепрофілювання.

Фінансова стабільність є одним із найважливіших показників успішної економічної реінтеграції ветеранів. Результати дослідження свідчать, що після завершення військової служби 39,2% респондентів зазнали зниження рівня доходів, 25,5% змогли зберегти стабільний дохід, 15,7% відзначили покращення фінансової ситуації через започаткування

власної справи, тоді як 19,6% повідомили про відсутність стабільного джерела доходу.

Порівняно з міжнародною практикою, виявлені тенденції свідчать про більш вразливе фінансове становище українських ветеранів. У країнах з розвиненими системами підтримки, зокрема у США та Канаді, спеціальні програми працевлаштування (наприклад, National Veterans Employment Strategy, Veterans Affairs Canada Programs) сприяють скороченню фінансових втрат серед ветеранів шляхом гарантування їхнього доступу до стабільної зайнятості, субсидованого працевлаштування та пільгового фінансування бізнес-ініціатив.

В Україні, попри наявність грантових програм («Власна справа», гранти для ветеранів), механізми захисту доходів ветеранів усе ще не є комплексними. Частина ветеранів стикається із нестачею економічних можливостей через складнощі в адаптації до цивільного ринку праці, дискримінаційні стереотипи та обмежений доступ до капіталу для розвитку підприємництва.

Підвищення фінансової стійкості ветеранів в українському контексті потребує розширення програм державної підтримки, залучення приватного сектору до ініціатив працевлаштування та створення спеціалізованих фінансових інструментів для підтримки ветеранських бізнес-проектів.

Висновки до розділу 2

Дослідження охопило професійного та економічного досвіду ветеранів до і після проходження служби, а також їхню мотивацію до працевлаштування і підприємницької діяльності. Особливістю дослідження є переважання у вибірці жінок-ветеранок, що дозволило виокремити специфічні бар'єри та потреби, пов'язані з економічною участю саме жінок. Це дозволяє розглядати результати дослідження у межах гендерно-

чутливого підходу.

Результати опитування засвідчили суттєві зміни в економічній активності ветеранів після завершення військової служби. Спостерігається зниження рівня працевлаштування, натомість частина ветеранів обрала шлях самозайнятості або підприємництва. Водночас зафіксовано високий рівень потреби у професійній перекваліфікації, що свідчить про невідповідність раніше набутих навичок сучасним вимогам ринку праці.

Порівняльний аналіз емпіричних результатів із міжнародними практиками показав, що основними викликами в Україні є обмежені можливості стабільного працевлаштування ветеранів, недосконала система професійної перепідготовки, нестача механізмів підтримки ветеранського підприємництва та недостатня увага до психосоціальної адаптації.

Отже, результати дослідження підтверджують необхідність вдосконалення державної політики реінтеграції ветеранів шляхом створення комплексних програм підтримки економічної активності, посилення співпраці між державою та бізнесом, розвитку гнучких освітніх можливостей і запровадження системної психосоціальної підтримки.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ УЧАСТІ ВЕТЕРАНІВ

3.1. Опис програми сприяння економічній участі ветеранів: Платформа “Мета”

Програма сприяння економічній участі ветеранів має на меті створення ефективного механізму професійної адаптації, підвищення рівня зайнятості, розвитку ветеранського підприємництва та забезпечення економічної самостійності ветеранів у післявоєнний період.

Програма «Мета» була сформована автором на основі аналізу потреб ветеранів, визначених у ході анкетування, а також порівняльного аналізу ефективних міжнародних практик. У ній інтегруються інструменти соціальної роботи, економічної підтримки та цифрових сервісів для забезпечення багаторівневої реінтеграції. Авторська концепція передбачає гнучкість у застосуванні програми у співпраці з державними та недержавними структурами.

3.1.1. Загальний опис програми

Платформа "Мета" — це комплексна соціальна ініціатива, спрямована на підтримку економічної реінтеграції ветеранів через професійну адаптацію, розвиток підприємницьких навичок та забезпечення фінансової стабільності. Вона об'єднує зусилля державного, приватного та громадського секторів для створення нових можливостей працевлаштування, самореалізації та стабільного розвитку ветеранів у післявоєнний період.

Програма розроблена на основі результатів емпіричного дослідження, аналізу потреб ветеранів та вивчення успішних міжнародних

практик реінтеграції. Вона передбачає комплексний підхід, що поєднує зусилля державних інституцій, бізнес-сектору та громадських організацій.

Програма сприяння економічній участі ветеранів передбачає кілька взаємопов'язаних цілей. Передусім йдеться про забезпечення ветеранам доступу до якісної професійної перекваліфікації та навчання відповідно до актуальних потреб ринку праці. Одночасно ставиться завдання сприяти їхньому працевлаштуванню через створення стимулів для бізнесу та державних установ щодо залучення ветеранів до трудової діяльності.

Важливою метою програми є також розвиток ветеранського підприємництва шляхом запровадження системи грантової підтримки, наставництва і функціонування бізнес-інкубаторів. Окрему увагу приділено підвищенню фінансової стабільності ветеранів через інтегровані програми підтримки працевлаштування та самозайнятості. Нарешті, передбачається забезпечення системної психосоціальної підтримки як невід'ємного компонента успішної економічної реінтеграції.

Для досягнення поставлених цілей програма передбачає виконання низки завдань. Йдеться, зокрема, про розробку та впровадження короткострокових інтенсивних курсів перекваліфікації за напрямками, що користуються підвищеним попитом на ринку праці. Також планується створення системи ваучерів на освіту та професійну підготовку для ветеранів. Одним із важливих завдань є запровадження механізмів пільгового оподаткування для компаній, які працевлаштовують ветеранів. Крім того, програма передбачає фінансування стартових бізнес-проектів ветеранів через грантові конкурси та створення регіональних центрів підтримки ветеранів, які надаватимуть консультаційні послуги з питань працевлаштування, підприємництва і психологічної допомоги.

Реалізація програми базується на кількох ключових принципах. Насамперед це принцип комплексності, який передбачає інтеграцію заходів з працевлаштування, професійної перекваліфікації, підтримки підприємництва та психосоціальної адаптації. Принцип доступності гарантує, що всі ветерани, незалежно від регіону проживання, стану здоров'я чи рівня освіти, матимуть рівні можливості участі у програмі. Особливу увагу приділено принципу партнерства, що передбачає активне залучення до реалізації програми не лише державних структур, а й приватного бізнесу та громадських організацій. Принцип адаптивності

забезпечує гнучкість заходів програми, що дозволяє враховувати специфіку окремих регіонів і потреб різних категорій ветеранів.

З урахуванням міжнародного досвіду сформульовано низку рекомендацій щодо удосконалення існуючих державних і соціальних програм підтримки ветеранів. Пропонується розширити дію грантових програм, орієнтованих на розвиток ветеранського бізнесу, за прикладом моделі PenFed Foundation (США), із обов'язковим компонентом бізнес-освіти та наставництва. Також доцільним є впровадження системи освітніх ваучерів для ветеранів за аналогією до Career Transition Partnership у Великій Британії, що дозволить швидко й ефективно здобувати нові професійні навички. Важливим напрямом є започаткування державних програм співфінансування професійної підготовки ветеранів у партнерстві з роботодавцями. Крім того, необхідно активізувати інформаційну підтримку ветеранів, спрямовану на підвищення обізнаності про можливості працевлаштування та започаткування власної справи.

Основні етапи програми:

1. Супровід на етапі демобілізації та первинної адаптації
 - Психосвітні сесії про перехід до цивільного життя
 - Первинна діагностика психічного і фізичного стану
 - Юридичне та соціальне консультування
 - Інтеграція з державною програмою ментального здоров'я по типу "Ти як?".
2. Психологічна стабілізація та соціальна підтримка
 - Індивідуальні і групові програми психологічної допомоги
 - Програми ресоціалізації: "Я-громадянин", "Я-працівник", "Я-підприємець"
 - Залучення сімей ветеранів до програм підтримки адаптації.
3. Професійна діагностика та планування кар'єри
 - Комплексна оцінка професійних компетенцій і особистісних

ресурсів ветеранів.

- Індивідуальне кар'єрне консультування.
- Використання можливостей платформи Дія.Бізнес для

кар'єрних консультацій і бізнес-наставництва.

4. Професійна перекваліфікація через інтеграцію з "Дія.Освіта"

• Створення спеціального "Ветеранського освітнього пакета" на базі "Дія.Освіта".

- Безкоштовні ваучери на перекваліфікаційні курси.
- Онлайн-програми з розвитку ІТ, логістичних, управлінських, технічних навичок.

- Менторська підтримка під час проходження освітніх курсів.

5. Стимулювання працевлаштування і підтримка роботодавців

- Програми співфінансування найму ветеранів
- Сертифікація роботодавців як "ветеран-френдлі компаній"
- Проведення щорічних форумів "Ветеран і бізнес" через партнерство із Дія.Бізнес.

6. Підтримка ветеранського підприємництва

• Спрощення процедури реєстрації бізнесу для ветеранів через портал "Дія".

- Грантові програми підтримки ветеранського підприємництва.
- Бізнес-інкубатори та акселератори для ветеранських стартапів (на базі хабів Дія.Бізнес).

- Програми наставництва і коучінгу для ветеранів-підприємців.

7. Інформаційна та консультаційна підтримка протягом усього шляху

• Запуск окремого розділу "Мета" на порталі "Дія" з інтегрованим доступом до освітніх, кар'єрних і бізнес-програм.

• Кар'єрні консультанти, юридичні радники та психологи, доступні через онлайн і офлайн центри.

- Постійне оновлення баз даних можливостей для ветеранів у межах "Мета".

3.1.2. Інтеграція програми з наявними державними ініціативами

Для забезпечення реалістичності впровадження та ефективності реалізації Платформи «Мета» передбачено інтеграцію із вже існуючими державними ініціативами та інфраструктурою. Такий підхід дозволяє оптимізувати ресурсні витрати, підвищити рівень довіри серед цільової аудиторії та забезпечити сталість функціонування програми.

Одним із ключових напрямків інтеграції є використання можливостей платформи "Дія.Бізнес". Передбачається створення на її базі консультаційних та інформаційних центрів для ветеранів, що спеціалізуються на питаннях працевлаштування, розвитку підприємництва, юридичної підтримки та менторства. Реєстрація бізнесу ветеранами та доступ до грантових програм також буде реалізовано через Дія.Бізнес.

Другим важливим напрямком є співпраця з платформою "Дія.Освіта". У рамках цієї співпраці планується створення спеціального «Ветеранського освітнього пакета», який міститиме адаптовані курси професійної перепідготовки, освітні ваучери та можливості онлайн-навчання за найбільш затребуваними спеціальностями. Це дозволить забезпечити швидку та доступну перекваліфікацію ветеранів.

Також передбачається активне використання ресурсів державної мережі центрів психологічної допомоги ветеранам для реалізації етапів психологічної стабілізації та ресоціалізації. Платформа «Мета» інтегруватиме наявні програми психосоціальної підтримки, створюючи єдиний простір послуг для ветеранів.

Додатково передбачається запуск окремого розділу "Мета" у межах

порталу "Дія", що об'єднає інформаційні ресурси щодо працевлаштування, підприємництва, освіти та психологічної підтримки ветеранів в одному цифровому середовищі.

Таким чином, інтеграція Платформи «Мета» з державними ініціативами не лише забезпечить ефективність її реалізації, а й сприятиме формуванню сталої екосистеми підтримки ветеранів в Україні.

3.1.3. Опис етапів програми

Згідно з аналізом емпіричних даних, автор пропонує на першому етапі зосередитись на супроводі ветеранів ще на етапі демобілізації та первинної адаптації.

Етап 1. Супровід ветеранів на етапі демобілізації та первинної адаптації

На основі результатів проведеного емпіричного дослідження було встановлено, що значна частина ветеранів після звільнення зі служби стикається з відчуттям розгубленості, браком інформації про доступні можливості та психологічними труднощами. Аналогічні висновки демонструють приклади Канади та США, де успішна реінтеграція ветеранів починається ще на етапі завершення військової кар'єри.

У цьому контексті перший етап Платформи «Мета» спрямований на формування системи супроводу ветеранів одразу після демобілізації. Ключовими заходами є:

1. Інформаційне орієнтування: Надається структурована інформація про права ветеранів, можливості перекваліфікації, працевлаштування та підприємництва. На основі канадського досвіду пропонується формат коротких тренінгових сесій та індивідуальних консультацій.

2. Первинна психоемоційна діагностика: Відповідно до виявлених у дослідженні запитів на психологічну підтримку, пропонується скринінг ПТСР, тривожних і депресивних симптомів із подальшим направленням до спеціалізованих центрів допомоги.

3. Юридичне консультування: Близько третини опитаних ветеранів вказали на труднощі в оформленні соціальних гарантій. Тому передбачено обов'язкове надання первинної юридичної підтримки щодо оформлення виплат, грантів, програм перекваліфікації.

4. Індивідуальне планування адаптації: Враховуючи практику Career Transition Partnership (Велика Британія), кожному ветерану пропонується скласти індивідуальний план адаптації з фокусом на кар'єрний розвиток та економічну інтеграцію.

Реалізація цих заходів здійснюватиметься через інтеграцію можливостей платформи «Дія», регіональних центрів підтримки ветеранів та державних служб зайнятості.

Етап 2. Психологічна стабілізація та соціальна інтеграція

Аналіз результатів емпіричного дослідження свідчить, що майже половина ветеранів відчувають труднощі з адаптацією до цивільного життя через психологічні бар'єри, втрату колишнього статусу та зміну системи цінностей. Психоемоційні проблеми часто ускладнюють професійну реалізацію, що підтверджується й у міжнародних прикладах Канади та США, де системна психологічна підтримка є базовим елементом програм реінтеграції.

У цьому контексті другий етап Платформи «Мета» має на меті забезпечити стійку психологічну стабілізацію ветеранів та їхню поступову соціальну інтеграцію. Ключові заходи:

1. Психологічна реабілітація: На основі результатів діагностики першого етапу ветерани залучаються до індивідуальних або групових програм психосоціальної підтримки, що включають роботу з ПТСР,

депресіями та тривожними розладами. Залучаються державні центри психологічної допомоги та сертифіковані консультанти.

2. Ресоціалізаційні програми: За аналогією до програм "Veterans Transition Program" у Канаді впроваджується модуль "Я-громадянин", спрямований на відновлення активної участі ветеранів у громадському житті, розвиток комунікаційних навичок, подолання стигматизації.

3. Підтримка родин ветеранів: Враховуючи міжнародний досвід (зокрема, проекти США щодо роботи з сім'ями військовослужбовців), передбачено залучення членів родин до тренінгових програм із психологічної підтримки та взаємодії.

4. Цифрові сервіси підтримки: Для підвищення доступності передбачено інтеграцію з мобільними додатками психологічної допомоги

Реалізація психологічної стабілізації є обов'язковою передумовою для успішної професійної перекваліфікації та економічної активності ветеранів на подальших етапах програми.

Етап 3. Професійна діагностика та кар'єрне планування

Результати емпіричного дослідження підтвердили, що понад 56% опитаних ветеранів відчують потребу у професійній перекваліфікації або отриманні нових навичок для успішної інтеграції у ринок праці. Це узгоджується із міжнародним досвідом, зокрема стратегіями Канади та США, де обов'язковим етапом реінтеграції є професійна діагностика потенціалу ветеранів та складання індивідуального плану кар'єрного розвитку.

У рамках Платформи "Мета" третій етап є визначальним для переходу від психологічної стабілізації до активної економічної участі ветеранів.

Основні компоненти етапу:

1. Комплексна оцінка професійного потенціалу ветеранів, передбачається визначення:

- наявних професійних навичок і компетенцій;
- рівня цифрової грамотності;
- адаптивних і лідерських навичок, здобутих під час військової служби;
- особистісних характеристик, релевантних для цивільного ринку праці.

2. Індивідуальне кар'єрне консультування

На основі оцінки кожному ветерану пропонується персоналізований кар'єрний план, що може включати:

- вибір напряму перекваліфікації або підвищення кваліфікації;
- рекомендації щодо потенційних сфер працевлаштування;
- стратегії започаткування власної справи для осіб з високим підприємницьким потенціалом.

3. Виявлення бар'єрів та ресурсів для економічної участі

Додатково здійснюється аналіз основних бар'єрів, що можуть перешкоджати працевлаштуванню ветеранів (стан здоров'я, низький рівень освіти, обмежена мобільність), та визначення доступних ресурсів (державні гранти, освітні ваучери, програми бізнес-інкубації).

Результати аналізу дозволяють скерувати ветеранів у відповідні програми підтримки, що вже функціонують у межах "Дія.Бізнес", "Дія.Освіта" або спеціалізованих ветеранських ініціатив.

4. Формування "кар'єрних кейсів" для успішних практик

У межах етапу передбачається створення бази "кар'єрних кейсів" ветеранів, які успішно пройшли шлях перекваліфікації або започаткування бізнесу. Ці кейси стануть частиною інформаційної кампанії для мотивації інших учасників Платформи "Мета".

Третій етап не лише забезпечує підготовку ветеранів до професійної діяльності, а й виконує критичну функцію соціально-економічної реінтеграції. Активна участь ветеранів у економіці сприяє підвищенню

їхнього добробуту, самореалізації та зменшенню соціальних ризиків, таких як безробіття або маргіналізація.

Етап 4. Професійна перекваліфікація через інтеграцію з платформою "Дія.Освіта"

За результатами емпіричного дослідження, понад 43% ветеранів потребують зміну професійної орієнтації через фізичні обмеження або зміну пріоритетів після участі у військових діях. Такі самі тенденції простежуються в прикладах Канади та США, де обов'язковим компонентом програм реінтеграції є надання ветеранам можливості професійного перенавчання.

Враховуючи актуальні виклики, четвертий етап Платформи "Мета" має на меті забезпечити доступ ветеранів до ефективних програм перекваліфікації через інтеграцію із національною освітньою платформою "Дія.Освіта".

Основні напрямки реалізації етапу:

1. Створення «Ветеранського освітнього пакета» на базі "Дія.Освіта"

Програма передбачає розробку окремого освітнього треку, адаптованого до потреб ветеранів, який включатиме:

- Курси перекваліфікації: Швидкі програми підготовки за напрямками, що користуються підвищеним попитом (ІТ, логістика, будівництво, адміністрування, обслуговування).

- Сертифікаційні програми: Повноцінні курси з видачею сертифікатів державного зразка, що підтверджують нову кваліфікацію.

- Підприємницькі модулі: Навчальні блоки з основ започаткування бізнесу, фінансового менеджменту та грантового фінансування для ветеранів, орієнтованих на самозайнятість.

- Треки для ветеранів з інвалідністю: Спеціалізовані програми, що враховують особливості фізичного або психологічного стану, з акцентом на дистанційні формати навчання.

2. Запровадження ваучерної системи на навчання

Відповідно до досвіду Великої Британії (Career Transition Partnership), передбачається запровадження ваучерів на безкоштовне або частково компенсоване навчання для ветеранів через платформу "Дія.Освіта".

Кожен ветеран отримає можливість обирати навчальний курс або сертифікаційну програму відповідно до результатів попереднього професійного діагностування.

3. Менторська підтримка в процесі навчання

4. Інтеграція із практичним компонентом працевлаштування

На фінальній стадії навчання передбачається проходження стажувань або практик на базі партнерських компаній (передусім тих, що беруть участь у програмі "Ветеран-френдлі роботодавців").

Це дозволить ветеранам не лише здобути нові знання, але й отримати практичний досвід у реальному середовищі.

Професійна перекваліфікація є ключовим мостом між військовим досвідом ветерана та його новими можливостями в цивільному житті. Саме успішне здобуття нових компетенцій є передумовою ефективної економічної реінтеграції, сприяє підвищенню рівня працевлаштування серед ветеранів та розвитку ветеранського підприємництва.

Інтеграція Платформи "Мета" з "Дія.Освіта" дозволяє створити ефективну, доступну та масштабовану модель підтримки перекваліфікації, яка відповідає реальним потребам ветеранів та вимогам сучасного ринку праці.

Етап 5. Стимулювання працевлаштування ветеранів

Результати проведеного емпіричного дослідження вказують на те, що лише близько 47% опитаних ветеранів на момент опитування були працевлаштовані за фахом або новою спеціальністю, тоді як 29% перебували у стані безробіття або пошуку роботи. Ці дані узгоджуються із

міжнародним досвідом, де питання сприяння працевлаштуванню ветеранів є одним із ключових напрямів державної політики реінтеграції (прикладі — програми США "Veterans Employment and Training Service" та Канади "National Veterans Employment Strategy").

У рамках Платформи «Мета» п'ятий етап спрямований на усунення бар'єрів до працевлаштування та стимулювання роботодавців до активного залучення ветеранів у ринок праці.

Основні заходи етапу:

1. Програми співфінансування працевлаштування ветеранів

Передбачається впровадження механізму фінансового стимулювання роботодавців, які наймають ветеранів. Зокрема:

- часткова компенсація витрат на оплату праці ветерана протягом перших 6-12 місяців після працевлаштування;
- податкові пільги для підприємств, що працевлаштовують ветеранів на довгостроковій основі;
- грантові програми на адаптацію робочого місця для ветеранів з інвалідністю.

Модель базується на досвіді американської програми "Work Opportunity Tax Credit" для ветеранів.

2. Сертифікація "ветеран-френдлі роботодавців"

Запроваджується система добровільної сертифікації компаній, що активно підтримують ветеранів через:

- найм працівників із ветеранським статусом;
- створення умов для кар'єрного розвитку ветеранів;
- участь у програмі наставництва або стажування для ветеранів.

Сертифіковані компанії отримуватимуть доступ до публічного реєстру "Дія.Бізнес" та пріоритет у державних тендерах (за можливості законодавчого врегулювання).

3. Організація щорічних форумів і ярмарків "Ветеран і бізнес"

Передбачається проведення національних та регіональних заходів, орієнтованих на:

- презентацію можливостей для працевлаштування ветеранів;
- налагодження контактів між ветеранами та роботодавцями;
- проведення тренінгів з розвитку "м'яких навичок" (soft skills)

для ветеранів.

Форуми організовуватимуться у партнерстві з платформою "Дія.Бізнес" та Міністерством у справах ветеранів України.

4. Цільові програми стажування та професійного розвитку

Для ветеранів, які не мають достатнього досвіду роботи у цивільних сферах, створюються спеціальні програми стажування на підприємствах та в органах місцевого самоврядування:

- короткострокові оплачувані стажування з можливістю подальшого працевлаштування;
- наставництво на робочому місці для адаптації до корпоративної культури;
- підтримка при складанні резюме, підготовка до співбесід та проходження професійної атестації.

Стимулювання працевлаштування є вирішальним чинником економічної реінтеграції ветеранів, оскільки стабільна зайнятість не лише гарантує фінансову незалежність, але й сприяє відновленню соціальних зв'язків, підвищенню самооцінки та зменшенню ризиків соціальної ізоляції.

Завдяки інтеграції з існуючими платформами ("Дія.Бізнес") та використанню міжнародних кращих практик, Платформа "Мета" пропонує комплексне рішення для підвищення рівня зайнятості серед ветеранів в Україні.

Етап 6. Підтримка ветеранського підприємництва

Емпіричне дослідження показало, що близько 23,5% опитаних

ветеранів обрали шлях самозайнятості або започаткування власної справи після завершення служби. Це свідчить про високу мотивацію ветеранів до розвитку підприємницької активності за умови належної інституційної підтримки.

Міжнародний досвід (зокрема програми США "PenFed Foundation Veterans Entrepreneur Program" та ініціатива "Invest In Veterans Week") демонструє, що підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів значно підвищує рівень їхньої економічної стабільності та інтеграції у суспільство.

Враховуючи це, шостий етап Платформи «Мета» зосереджено на створенні сприятливого середовища для розвитку ветеранського підприємництва в Україні.

Основні заходи етапу:

1. Грантові програми для започаткування бізнесу

- гранти на започаткування бізнесу (у межах програми "Власна справа");
- окремі грантові лінії для ветеранів та членів їхніх сімей;
- спрощена процедура участі у грантових конкурсах через портал "Дія.Бізнес".

2. Розвиток мережі ветеранських бізнес-інкубаторів

На базі регіональних хабів "Дія.Бізнес" передбачається створення бізнес-інкубаторів для ветеранів, які забезпечуватимуть:

- тренінги з розвитку бізнес-навичок (фінанси, маркетинг, управління персоналом);
- індивідуальне наставництво для розробки бізнес-планів;
- допомогу в залученні фінансування (державні та приватні інвестиції);
- підтримку в реєстрації бізнесу та виході на ринок.

3. Інтеграція з платформою «Траєкторія» для професійного розвитку

ветеранів

Підтримка ветеранського підприємництва створює нові робочі місця, стимулює розвиток місцевої економіки та сприяє формуванню позитивного іміджу ветеранів як активних учасників суспільного життя. Інтеграція таких ініціатив у цифрове середовище ("Траєкторія", "Дія.Бізнес") підвищує ефективність їх реалізації та доступність для широкого кола ветеранів по всій Україні.

Етап 7. Інформаційно-консультаційна підтримка ветеранів

Одним із ключових викликів, які були ідентифіковані під час емпіричного дослідження, є брак актуальної інформації про можливості працевлаштування, навчання та розвитку бізнесу для ветеранів. Близько третини респондентів вказали на труднощі в орієнтації серед існуючих програм допомоги. Міжнародний досвід (зокрема Канади та США) підтверджує, що забезпечення постійної доступності інформаційних ресурсів та консультацій є критичним фактором для успішної реінтеграції.

Враховуючи це, сьомий етап Платформи "Мета" має на меті створення стійкої системи постійної інформаційної та консультаційної підтримки ветеранів.

Основні заходи етапу:

1. Запуск інтегрованого розділу "Мета" на платформі "Дія"

Передбачається створення спеціального розділу "Мета" на порталі "Дія", який об'єднає:

- актуальну інформацію про програми перекваліфікації, працевлаштування та підтримки бізнесу;
- доступ до консультаційних сервісів у режимі онлайн (чат-боти, онлайн-заявки на консультації);
- навігацію по ваучерах на навчання, грантових програмах та програмах підтримки працевлаштування;
- персоналізовані рекомендації на основі профілю користувача.

2. Розгортання офлайн-консультаційних центрів у регіонах

Планується створення мережі консультаційних центрів на базі вже існуючих центрів підтримки ветеранів, де ветерани зможуть отримувати:

- юридичну допомогу щодо реалізації соціальних прав;
- консультації з кар'єрного планування та працевлаштування;
- психологічну підтримку та первинне скринування ментального стану;
- індивідуальні поради щодо започаткування бізнесу.

3. Підтримка інформаційної кампанії для ветеранів

Передбачається регулярне проведення інформаційних кампаній із залученням державних та недержавних партнерів:

- розробка доступних інформаційних матеріалів;
- активне інформування через соціальні мережі, регіональні ЗМІ та офіційні ресурси;
- просування позитивних історій успішної економічної інтеграції ветеранів.

4. Запровадження системи довгострокового супроводу ветеранів

Кожен ветеран, зареєстрований на платформі "Мета", матиме можливість:

- отримувати персональні нагадування про нові програми і можливості;
- бути запрошеним до участі в кар'єрних заходах, форумах, бізнес-інкубаторах;
- за необхідності звернутися за повторною консультаційною або психологічною підтримкою.

Постійна інформаційно-консультаційна підтримка є базовим чинником забезпечення стійкої економічної та соціальної інтеграції ветеранів. Системний доступ до актуальної інформації, підтримка на всіх етапах професійного розвитку та готовність держави надати допомогу

сприяють підвищенню рівня економічної активності ветеранів та зміцненню їхньої ролі в розвитку українського суспільства.

3.2. Аналіз ефективності програми і механізми її впровадження на рівні держави

Результати емпіричного дослідження чітко засвідчують, що економічна участь ветеранів після завершення військової служби значною мірою залежить від доступності комплексної підтримки, яка враховує їхні реальні потреби. Під час опитування було встановлено, що понад половина ветеранів висловлюють стійкий запит на можливості професійної перепідготовки та перекваліфікації. Зміна фізичного стану, психологічні трансформації та нові життєві пріоритети після служби створюють потребу у здобутті нових професійних навичок, релевантних умовам цивільного ринку праці.

Окрім цього, виявлено значний запит на психологічну стабілізацію, яка виступає основою успішної соціальної та економічної реінтеграції. Багато ветеранів зазначають труднощі із налагодженням соціальних зв'язків, адаптацією до мирного середовища, відчуттям власної ефективності у нових соціальних ролях. Отже, без системної психологічної підтримки неможливо забезпечити стійку економічну активність ветеранів.

Третім важливим аспектом є потреба у підтримці працевлаштування та розвитку власної справи. Ветерани демонструють високу мотивацію до самозайнятості, створення власного бізнесу, прагнення інтегруватися в економічне життя через підприємництво або нові форми професійної діяльності.

Платформа "Мета" цілісно відповідає цим виявленим потребам. Її структура охоплює етапи психологічної стабілізації, професійної діагностики, перекваліфікації, стимулювання працевлаштування та

підтримки ветеранського підприємництва. Завдяки цьому забезпечується висока потенційна залученість цільової аудиторії, підвищення ефективності реінтеграційних процесів та сталий економічний розвиток у довгостроковій перспективі.

Однією з переваг Платформи "Мета" є те, що її реалізація не потребує створення нової громіздкої інфраструктури з нуля. Навпаки, програма передбачає активну інтеграцію із вже існуючими державними інституціями та сервісами, що наразі функціонують у сфері підтримки ветеранів та розвитку людського капіталу.

Зокрема, для реалізації етапів професійної перекваліфікації та розвитку підприємництва планується широке використання можливостей платформ "Дія.Бізнес" та "Дія.Освіта". "Дія.Бізнес" надає консультаційні та менторські послуги для майбутніх підприємців, підтримує реєстрацію бізнесу, доступ до грантових програм і форумів працевлаштування, що ідеально відповідає запитам ветеранів. "Дія.Освіта" пропонує курси підвищення кваліфікації та сертифікаційні програми, які стануть основною платформою для реалізації "Ветеранського освітнього пакета".

Крім того, для індивідуальної професійної орієнтації ветеранів і складання кар'єрних траєкторій буде задіяна платформа "Траєкторія", яка спеціалізується на допомозі у виборі напрямів професійного розвитку та має інтегровані освітні й менторські сервіси.

Психологічна стабілізація ветеранів, яка є фундаментом їхньої економічної активності, реалізовуватиметься через вже створену державну мережу центрів психосоціальної допомоги. Співпраця з цими центрами дозволить ветеранам оперативно отримувати якісну психологічну підтримку без необхідності створення нових закладів.

Таким чином, використання існуючих інституційних ресурсів робить Платформу "Мета" не тільки ефективною, але й економічно доцільною моделлю реінтеграції ветеранів, що дозволяє швидко розпочати реалізацію

програми, уникнути дублювання функцій і забезпечити максимальну синергію державних зусиль.

Однією з важливих умов ефективної реалізації Платформи "Мета" є мультиканальний підхід до надання послуг ветеранам. Така модель дозволяє максимально врахувати різноманітні потреби цільової аудиторії, рівень доступу до цифрових технологій, а також специфіку соціально-економічного середовища в різних регіонах України.

Онлайн-складова реалізується через інтеграцію Платформи "Мета" у вже існуючу цифрову екосистему "Дія". У межах порталу "Дія" передбачається запуск спеціального розділу, де ветерани отримуватимуть персоналізовану інформацію про доступні освітні, бізнесові та психологічні послуги, проходити професійну діагностику, подавати заявки на участь у програмах перекваліфікації та підтримки підприємництва.

Паралельно функціонуватиме офлайн-компонент: у центрах "Дія.Бізнес", центрах підтримки ветеранів та місцевих громадах працюватимуть консультаційні пункти, де ветерани зможуть отримати індивідуальні консультації, професійне орієнтування, психологічну допомогу та підтримку у започаткуванні власної справи.

Мобільні рішення також є важливою складовою мультиканальної стратегії. Платформа "Мета" передбачає інтеграцію з мобільними додатками для доступу до інформації, нагадувань про освітні можливості, участі в опитуваннях, подання заявок на гранти чи консультації. Такі сервіси особливо важливі для ветеранів, які проживають у сільських або віддалених районах.

Платформа "Мета" має чітку структурованість і логічну послідовність етапів впровадження, що враховує закономірності процесу реінтеграції ветеранів до мирного життя. Замість одноразових або фрагментованих заходів, пропонується цілісна модель підтримки, що супроводжує ветеранів на всіх ключових етапах адаптації.

Поступовість реалізації програми передбачає послідовне проходження ветеранами через логічно пов'язані етапи.

Кожен етап не є ізольованим: заходи на попередніх етапах формують базу для переходу до наступних. Така системність гарантує поступове нарощування ресурсів ветерана — від психологічної готовності до самореалізації у новій професійній ролі до безпосередньої участі у економічній діяльності.

Окрім того, для кожного етапу встановлюються конкретні індикатори ефективності, які дозволяють оцінювати результати реалізації програми. Наявність чіткої системи моніторингу і поступового впровадження робить програму "Мета" не лише комплексною, але й реально керованою на рівні державного адміністрування.

Останні роки в Україні спостерігається тенденція до активного розширення інституційної спроможності у сфері соціальної, професійної та економічної реінтеграції ветеранів. Зокрема, Міністерство у справах ветеранів України реалізує численні програми щодо: професійної підготовки і перепідготовки ветеранів; сприяння працевлаштуванню шляхом грантових програм та ініціатив підтримки бізнесу; розвитку мережі центрів психосоціальної допомоги; створення та запуску платформ "Траєкторія", "Дія.Бізнес", "Дія.Освіта".

Крім того, на рівні місцевого самоврядування започатковуються регіональні ініціативи підтримки ветеранів через гранти, курси перекваліфікації та муніципальні програми реінтеграції.

Існуюча нормативно-правова база, зокрема закони про статус ветеранів війни, соціальний захист та державну підтримку ветеранського бізнесу, створюють основу для інституалізації Платформи "Мета" як інтегрованої моделі.

Готовність державних інституцій співпрацювати проявляється також через зростаючу кількість партнерських програм між урядовими

структурами, міжнародними організаціями та громадськими об'єднаннями ветеранів, що значно підвищує потенціал для залучення ресурсів і забезпечення стійкості реалізації ініціативи.

Отже, платформа "Мета" має високі шанси на практичну реалізацію в українських умовах завдяки вже існуючим інституційним можливостям, правовій базі та політичній волі підтримувати інтеграцію ветеранів у економічне і соціальне життя країни.

Висновки до розділу 3

У межах дослідження було здійснено комплексний аналіз існуючих державних, громадських та приватних програм підтримки ветеранів в Україні та за кордоном, а також розроблено власну програму "Мета", спрямовану на системну підтримку економічної активності ветеранів.

Порівняння міжнародного та українського досвіду продемонструвало, що найбільш ефективними є інтегровані моделі, які одночасно поєднують професійну перепідготовку, менторство, підтримку підприємництва та інституційну допомогу у працевлаштуванні. Водночас українські ініціативи наразі мають фрагментарний характер і потребують суттєвої систематизації та розширення.

На основі результатів емпіричного дослідження було встановлено високий попит серед ветеранів на програми перекваліфікації, підтримки самозайнятості та заходи з психологічної стабілізації. Це підтверджує актуальність запропонованої програми "Мета", яка враховує реальні потреби цільової аудиторії та інтегрується у вже існуючі державні платформи (зокрема, "Дія.Освіта", "Дія.Бізнес", "Траєкторія").

Програма складається з шести етапів, що передбачають підтримку ветеранів на всіх фазах переходу до цивільного життя — від психологічної стабілізації після демобілізації до розвитку кар'єрних стратегій і відкриття

власного бізнесу. Окрему увагу приділено освітнім ініціативам, формуванню мотивації до праці та довгостроковому соціальному супроводу.

Аналіз потенційної ефективності програми показав її високу релевантність до умов українського суспільства, значний потенціал для інтеграції в існуючі державні механізми підтримки ветеранів та перспективи залучення ресурсів приватного сектору.

Отже, розроблена програма може стати основою для формування сучасної системи економічної реінтеграції ветеранів в Україні, що сприятиме не лише підвищенню рівня зайнятості серед захисників, а й забезпеченню їхнього сталого розвитку у мирному суспільстві.

Програма була сформульована автором як результат узагальнення практик, адаптованих до українських умов, і підтвердження наявного запиту серед ветеранів. Її реалізація може бути подальшим предметом пілотування, експертної апробації та міжвідомчого обговорення в рамках державної політики реінтеграції.

ВИСНОВКИ

У дослідженні було здійснено теоретичний аналіз проблеми економічної участі ветеранів як чинника їхньої реінтеграції до цивільного життя. Особлива увага була приділена соціально-психологічним аспектам адаптації ветеранів, що зумовлюють специфіку їхнього повернення до мирного середовища. На основі узагальнення наукових підходів встановлено, що реінтеграція ветеранів є складним, багаторівневим процесом, який потребує врахування психологічних травм, зміни соціальних ролей і потреби у відновленні економічної самостійності.

Вивчення визначень реінтеграції, соціальної адаптації та економічної участі дозволило конкретизувати поняттєво-термінологічний апарат дослідження. Було встановлено, що економічна участь ветеранів охоплює

не лише працевлаштування, але й можливості самозайнятості, розвитку підприємницьких ініціатив, перекваліфікації та підвищення фінансової самостійності.

У межах аналізу поняття економічної участі була акцентована увага на її впливі на загальне соціальне благополуччя ветеранів. Було визначено, що економічна активність після демобілізації суттєво знижує ризики соціальної ізоляції, депресивних станів і сприяє стабільності у нових життєвих умовах. Зокрема, економічна самореалізація ветеранів прямо пов'язана з відчуттям власної гідності, соціальної значущості та інтеграції в громадські спільноти.

Аналіз методологічних підходів до вивчення економічної участі ветеранів показав, що комплексний підхід є найбільш адекватним. Він вимагає одночасного врахування економічних, психологічних і соціальних чинників, що впливають на процес повернення ветеранів до активного цивільного життя. У цьому контексті окрему увагу було приділено українському та міжнародному досвіду розробки програм підтримки економічної реінтеграції, що підтвердило необхідність застосування системного міждисциплінарного підходу в практичній реалізації таких програм.

На основі проведеного онлайн-опитування ветеранів вдалося отримати актуальні дані про їхні професійні траєкторії, економічний статус після завершення військової служби, а також про бар'єри та потреби у сфері працевлаштування та розвитку власної справи.

Аналіз соціально-демографічної характеристики вибірки показав, що більшість респондентів мали певний професійний досвід до військової служби, проте після демобілізації значна частина з них зіткнулася із необхідністю змінити професію або пройти перекваліфікацію. Встановлено, що до початку служби 58,8% опитаних були постійно працевлаштованими, тоді як після повернення до цивільного життя лише

47,1% змогли працевлаштуватися за фахом або за новою спеціальністю, що свідчить про складності інтеграції ветеранів у ринок праці.

Особлива увага була приділена вивченню факторів, які впливали на професійні зміни серед ветеранів. Близько 43,1% респондентів вказали на необхідність зміни професії внаслідок фізичних обмежень або зміни життєвих пріоритетів, тоді як понад 56,9% виявили потребу у професійній перекваліфікації або здобутті нових навичок. Економічна стабільність після демобілізації залишилася недосяжною для значної частини ветеранів: 39,2% зазнали зниження доходів, 19,6% взагалі не мали стабільного джерела доходу.

Отримані результати підтвердили актуальність програм розвитку підприємництва серед ветеранів. Близько 23,5% респондентів обрали шлях самозайнятості або відкриття власної справи як альтернативу працевлаштуванню, що узгоджується з міжнародними тенденціями підтримки економічної реінтеграції через розвиток малого бізнесу.

Порівняння отриманих результатів із міжнародними практиками засвідчило подібність викликів, з якими стикаються українські ветерани, та підтвердило ефективність комплексного підходу, що поєднує професійну діагностику, перекваліфікацію, менторство і підтримку підприємницької активності. Було також встановлено, що в Україні бракує системних програм, які б забезпечували безперервний супровід ветеранів на всіх етапах їхньої економічної адаптації.

У ході роботи здійснено порівняльний аналіз міжнародних та українських програм сприяння реінтеграції ветеранів, що дозволило виявити сильні сторони зарубіжних практик та недоліки існуючих українських ініціатив.

Вивчення міжнародного досвіду, зокрема програм Канади, США та Австралії, показало, що найкращі результати досягаються завдяки поєднанню професійної перекваліфікації, менторства, підтримки

працевлаштування та розвитку ветеранського підприємництва. Успішні програми мають системний характер і забезпечують супровід ветеранів протягом усього процесу реінтеграції.

Проведене дослідження українських програм продемонструвало, що хоча існують окремі ефективні ініціативи, такі як грантові програми "Власна справа" чи освітні сервіси на базі "Дія.Бізнес", вітчизняна система підтримки є розрізненою, фрагментарною і не забезпечує сталого супроводу ветеранів на всіх етапах їхнього професійного розвитку.

На основі узагальнення отриманих результатів запропоновано концепцію платформи "Мета" як комплексного інструменту реінтеграції. Програма передбачає шість основних етапів — від психологічної стабілізації до розвитку підприємництва та довгострокового супроводу. Особливу увагу приділено інтеграції програми в уже існуючу державну цифрову екосистему через платформи "Дія.Освіта", "Дія.Бізнес" та "Траскторія", що забезпечує реалістичність її впровадження і економічну доцільність.

Аналіз ефективності запропонованої моделі показав, що Платформа "Мета" відповідає реальним потребам цільової аудиторії, використовує наявні інституційні можливості, забезпечує мультиканальний доступ до сервісів і передбачає чіткі механізми моніторингу результатів. Реалізація такої системи сприятиме не лише підвищенню рівня економічної активності ветеранів, а й створенню умов для їх стійкої соціальної інтеграції в умовах післявоєнної відбудови України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алещенко В. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій. *Психологічний журнал*. 2022. С. 77-94. URL: <https://psyj.udpu.edu.ua>
2. Бізнес Вояжер. Офіційна сторінка проекту [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://bizvoyager.org.ua/>
3. Бурлака О.В. Економічна реабілітація ветеранів бойових дій: концептуальні засади. *Економіка і суспільство*. 2021. №26. С. 123-128.
4. Варешкіна М.І. Соціально-психологічні аспекти перехідного періоду при реінтеграції військовослужбовців до цивільного життя. 2024. URL: ... національний університет імені І.І.
5. Вербицька А.В., Децюк П.І. Матриця взаємодії ключових стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва як детермінанти реінтеграції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей. 2023. URL: biblio.umsf.dp.ua
6. Вербицька А.В., Децюк П.І. Механізми залучення бізнесу до процесу розвитку соціального підприємництва як детермінанти реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та інших. 2023. URL: ir.stu.cn.ua
7. В Україні зараз 1 мільйон 300 тисяч ветеранів: як їх підтримує держава [Електронний ресурс]. - УНІАН, 2024. - Режим доступу: <https://www.unian.ua/society/v-ukrajini-zaraz-1-milyon-300-tisyach-veteraniv-yak-j-ih-pidtrimuye-derzhava-12708381.html>.
8. Глебова А. О. Методичні аспекти процесу формування стратегії розвитку територіальних громад в умовах ВАНІ-середовища: ветеранський аспект. *Репозитарій НУІІІ*. 2024. С. 170-185. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua>
9. ГО «Юридична сотня». Біла книга. Проблеми ветеранської політики та шляхи їх вирішення. - Київ, 2023. - 80 с. - Режим доступу: <https://legal100.org.ua/>.

10. Голубенко Т., Івженко І. Соціальна політика щодо ветеранів, людей з інвалідністю та інших уразливих груп населення. *Соціальна робота та соціальні послуги*. 2024. С. 90-105. URL: <http://journals.uran.ua>

11. Голубєв Є. Психологічні особливості соціальної адаптації учасників бойових дій до умов мирного життя. *Dspace.idgu.edu.ua*. 2024. С. 110-125. URL: <http://dspace.idgu.edu.ua>

12. Гонтар З. Інтеграція ветеранів війни у місцеві громади: соціальні, економічні та психологічні виклики. *Наукова бібліотека ЛДУ БЖД*. 2024. С. 50-65. URL: <http://sci.ldubgd.edu.ua>

13. Гонтар З., Сушінець В. Державна політика у сфері соціальної підтримки ветеранів війни. 2024. URL: sci.ldubgd.edu.ua

14. Грішнова О, Лисенко В. Реінтеграція учасників бойових дій у цивільне життя: проблеми зайнятості та шляхи їх розв'язання. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. URL: snku.krok.edu.ua

15. Даніч О.В. Реінтеграція ветеранів війни в Україні: стан, проблеми, перспективи забезпечення. *Biblio.umsf.dp.ua*. 2023. С. 45-67. URL: <https://biblio.umsf.dp.ua>

16. Державна служба зайнятості України. Гранти для ветеранів та членів їхніх сімей [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/>

17. Державний центр зайнятості України. Освітні ініціативи для підтримки ветеранів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/>

18. Захаріна Т.І. Теоретико-методичні засади соціальної реінтеграції ветеранів російсько-української війни у закладах вищої освіти: дис.... док. пед. наук: 13.00. 05. 2024. URL: ipv.org.ua

19. Зінов'єв І. Розробка плану дій громадської організації “Центр соціальних та ділових ініціатив” задля соціальної реінтеграції ветеранів. 2025. URL: er.uscu.edu.ua

20. Зубачов Є.В. Реінтеграція ветеранів: світовий та український досвід. 2024. URL: biblio.umsf.dp.ua
21. Коваленко О., Микитюк О. Соціальна безпека персоналу в системі формування інтелектуального потенціалу бізнесу у воєнний час. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. С. 10-20. URL: <https://search.proquest.com>
22. Коваль Г.В. Основні засади реінтеграції ветеранів: досвід США. Вісник Полтавського державного аграрного університету, 2024. URL: pdau.poltava.ua
23. Коваль Н., Мурашко Д. Основні засади реінтеграції ветеранів: досвід США. *Актуальні проблеми економіки = Actual Problems of Economics*, 2024. URL: search.proquest.com
24. Ковальчук О.С. Актуальні проблеми психології. 2020. С. 101-124. URL: <https://lib.iitta.gov.ua>
25. Коленіченко Т.І. Методологічні принципи соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. Вісник Національного університету. 2022. URL: visnyk.chnpu.edu.ua
26. Кондратюк С.М., Олійник І.В. Адаптація військовослужбовців до мирного життя-світовий досвід. The 7th International scientific and practical conference, 2025. URL: researchgate.net
27. Кононенко С.В., Черненко Б.О. Реінтеграційний потенціал ветеранів як чинник успішної їх реінтеграції в соціум. URL: chern.maur.com.ua
28. Конський СР. Науково-теоретичні засади процесу реінтеграції осіб з інвалідністю в процесі працевлаштування. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2024. URL: nzlubp.org.ua
29. Коробська А.В. Соціальна безпека населення як чинник повоєнного відновлення України. 2024. URL: biblio.umsf.dp.ua
30. Кравченко О. Проблеми, пов'язані з отриманням грантів для

ветеранів, учасників бойових дій та членів їх родин та з реалізацією... 2024.
URL: conf-keip.kpi.ua

31. Лазаренко С.А. Особливості надання психологічної допомоги під час реінтеграції військовослужбовців, які брали участь в активних бойових діях. 2023. URL: dspace.znu.edu.ua

32. Левадний РС. Особливості адміністративно-правових відносин в системі переходу від військової служби до цивільного життя. ПРАВОВІ НОВЕЛИ. 2024. URL: legalnovels.in.ua

33. Лохвицька О. Публічна політика реінтеграції ветеранів війни через підприємництво в Україні. *Ekmair.ukma.edu.ua*. 2023. С. 12-35. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua>

34. Львівська обласна військова адміністрація. Програми підтримки ветеранів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://loda.gov.ua/>

35. Малярчук О.І. Державна політика щодо соціального захисту ветеранів. *Krs.chmnu.edu.ua*. 2023. С. 55-78. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua>

36. Мартинюк Є. О., Безрукова О. А. Кваліфікаційна робота. *ResearchGate.net*. 2024. С. 190-205. URL: <http://researchgate.net>

37. Мартинюк К. "За ветеранів до влади": ставлення до політичної активності ветеранів АТО/ОСС. *Ekmair*. 2021. С. 130-145. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua>

38. Мартинюк К. Комунікаційні кампанії як інструмент реінтеграції ветеранів російсько-української війни. 2023. URL: ekmair.ukma.edu.ua

39. Марценюк Т., Квіт А., Гриценко Г., Василенко Л. "Невидимий батальйон 2.0": повернення ветеранок до мирного життя: соціологічне дослідження. 2019. URL: ekmair.ukma.edu.ua

40. Міністерство у справах ветеранів України. Звіт про реалізацію державної політики щодо соціального захисту ветеранів війни у 2023 році.

URL: <https://mva.gov.ua/>

41. Міністерство у справах ветеранів України. Інформація про державні інвестиції у ветеранські бізнес-проекти [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mva.gov.ua/>

42. Міністерство у справах ветеранів України. Офіційна інформація про програми працевлаштування [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mva.gov.ua/>

43. Міністерство у справах ветеранів України. Програма "Власна справа" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mva.gov.ua/>

44. Міністерство у справах ветеранів України. Про регіональні ініціативи підтримки ветеранів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mva.gov.ua/>

45. Міхеєва Л.В., Олійник М.П. Ресоціалізація та реінтеграція військовослужбовців як можливість повернення до мирного життя. The XIII International Scientific and Practical Conference, 2024. URL: eu-conf.com

46. Москвич ВС. Проблемні аспекти законодавчого забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя. pravoisuspilstvo.org.ua. URL: pravoisuspilstvo.org.ua

47. Мохорєва О.М. Психологічні аспекти реінтеграції працівників правоохоронних органів. Рекомендовано до друку та поширення, 2024. URL: repositsc.nuczu.edu.ua

48. Нагорна Н.С., Дивнич Г.А., Вербицька А.В., Петрик О.Л. Матриця взаємодії ключових стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва як детермінанти реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС. *Ir.stu.cn.ua*. 2023. С. 60-85. URL: <https://ir.stu.cn.ua>

49. Нагорна НС, Максьом КВ. Соціальне підприємництво як детермінанта реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. 2022. URL: ir.stu.cn.ua

50. Ніщук Я.Б. Технології ресоціалізації

військовослужбовців-учасників бойових дій. *Etnuir.tnu.edu.ua*. 2024. С. 18-50. URL: <https://etnuir.tnu.edu.ua>

51. Осадчук Р Ветеранське підприємництво як складова соціальної політики та соціальної роботи. *Collection of scientific papers "АОГОЕ"*. 2025. С. 22-44. URL: <https://archive.logos-science.com>

52. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. Підтримка ветеранського бізнесу в рамках програм державного фінансування [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/>

53. Павліха Н.В. Роль освіти та освітнього середовища в процесі реінтеграції ветеранів. 2024. URL: evnuir.vnu.edu.ua

54. Петрик О. Механізми залучення держави до процесу розвитку соціального підприємництва як детермінанти реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та інших. *Дніпровський науковий часопис публічного адміністрування*, 2023. URL: chasopys-ppp.dp.ua

55. Петрик О.Л. У взаємодії ключових стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва як детермінанти реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та інших категорій. *Вчені Записки*. 2023. URL: pubadm.vernadskyjournals.in.ua

56. Сідляр І.В. Проблеми інтеграції ветеранів у місцеві громади. *Науковий вісник ПУЕТ*. 2021. №2. С. 67-72.

57. Слосанська ГІ, Горішна НМ, Бибик ДД та ін. Соціальна підтримка ветеранів/ветеранок російсько-української війни та їх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social work and education*. 2023. URL: lib.iitta.gov.ua

58. Сльонзак Я.Е. Соціальна робота з реінтеграції ветеранів ЗСУ. 2024. URL: dspace.znu.edu.ua

59. Столярик О., Семигіна Т. «Про вас забудуть, як про афганців...»: оцінки системи соціальної підтримки ветеранів російсько-

української війни. 2023. URL: researchgate.net

60. Стрельченко К. С. Соціально-економічний стан ринку праці в Україні та напрями його регулювання. *Бібліотека УМСФ*. 2025. С. 30-45. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua>

61. Тарновська І.В., Власова В.П. Активізація підприємницької ініціативи як спосіб забезпечення зайнятості ветеранів АТО/ООС: українська практика та світовий досвід. *Проблеми економіки*. 2021. URL: problecon.com

62. Тарновська І.В., Власова В.П. Активізація підприємницької ініціативи як спосіб забезпечення зайнятості ветеранів АТО/ООС: українська практика та світовий досвід. *Search.ebscohost.com*. 2023. С. 1-20. URL: <https://search.ebscohost.com>

63. Ткачук Я. Публічна політика підтримки реінтеграції військовослужбовців як фактор забезпечення суспільного добробуту. 2024. URL: ekmair.ukma.edu.ua

64. Тріпак М. М., Петруха С. В., Петруха Н. М. Ветеранський бізнес: резильєнтність інклюзивної економіки та державних фінансів. *Інклюзивна економіка*. 2024. С. 70-85. URL: <http://journals.kpdi.in.ua>

65. Хижняк Л.М. Інформаційні консалтингові послуги в реінтеграції в суспільство ветеранів російсько-української війни. 2024. URL: repositsc.nuczu.edu.ua

66. Цимбалюк Ю, Колосок АМ. Теоретичні основи соціально-економічної реінтеграції ветеранів у цивільне суспільство. Ввічливість. Humanitas. 2024. URL: evnuir.vnu.edu.ua

67. Чугунов В.О. Методологічні аспекти вирішення конфліктів під час реінтеграції внутрішньо переміщених осіб: український кейс. 2022. URL: ela.kpi.ua

68. Шаповалова О. Напрямки дослідження трудо-правового механізму адаптації ветеранів війни до цивільного життя. Приватне право і підприємництво. 2024. Вип. 24. Ч. 2. С. 219. URL: dspace.snu.edu.ua

69. Шинкарук Л. В., Прушківська Е. В. Інклюзія військових у національний соціально-економічний простір. *Економічний вісник*. 2024. С. 150-165. URL: <http://ev.nmu.org.ua>

70. Яровенко Н.А. Державна політика у сфері соціальної підтримки ветеранів війни. 2024. URL: krs.chmnu.edu.ua

71. Яцьків О. Розвиток інклюзивного середовища для учасників бойових дій у Коломийській громаді. *Er.ucu.edu.ua*. 2023. С. 32-50. URL: <https://er.ucu.edu.ua>

72. Aspen Medical Australia. Careers for Veterans [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.aspenmedical.com/careers/veterans>

73. Career Transition Partnership (CTP), United Kingdom. Supporting Service Leavers. URL: <https://www.ctp.org.uk/>

74. Cohen S., Wills T.A. Stress, Social Support, and the Buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin*. 1985. Vol. 98, No. 2. P 310-357. DOI: 10.1037/0033-2909.98.2.310

75. Demers A. When Veterans Return: The Role of Community in Reintegration. *Journal of Loss and Trauma*. 2011. Vol. 16, No. 2. P 160-179. DOI: 10.1080/15325024.2010.519281

76. Government of Canada. Veterans Employment Strategy

<https://www.veterans.gc.ca/eng/about-vac/what-we-do/programs/employment-strategy>

77. Hoge C.W. Combat Duty in Iraq and Afghanistan, Mental Health Problems, and Barriers to Care. *New England Journal of Medicine*. 2004. Vol. 351, No. 1. P 13-22. DOI: 10.1056/NEJMoa040603

78. Hutcheon D., Rendall J., McMillan C., Dall P., Morrison-Glancy S., Steiner A. The Health and Wellbeing Outcomes of Employment and Vocational-Based Interventions for Veterans // *Journal of Veterans Studies*. 2022. Vol. 11, No. 1. DOI: 10.21061/jvs.v11i1.638.

79. International Labour Organization (ILO). Guide to the reintegration of veterans into the labour market. 2022. URL: <https://www.ilo.org/global/publications>

80. Invest in Veterans Week Organization (USA). Invest in Veterans Week: National Campaign to Promote Veteran Entrepreneurship [Электронный ресурс]. - 2023. - Режим доступа: <https://www.investinveteransweek.org/>

81. JPMorgan Chase. Military Pathways Program [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://careers.jpmorganchase.com/military/military-pathways>

82. Lazarus R.S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. New York: Springer, 1984. 456 p.

83. National Invest in Veterans Week (NIVW). Official Site [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.investinveteransweek.org/>

84. Optus Australia. Veterans Employment Program [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.optus.com.au/about/careers/veterans-employment>

85. PenFed Foundation. Veteran Entrepreneur Investment Program <https://penfedfoundation.org/our-programs/veteran-entrepreneur-investment-program/>

[Электронный ресурс]. Режим доступа:

86. U.S. Department of Veterans Affairs. Veteran Employment Programs and Services. URL: <https://www.va.gov/careers-employment/>

87. Veterans Affairs Canada. Transition and Career Services. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng/services/transition>

88. Wells Fargo. Veteran Employment Transition Program (VET)

[Электронный ресурс]. - Режим доступа:

<https://www.wellsfargo.com/about/careers/veterans/>

89. Williamson V., Greenberg N., Stevelink S. A. M. Occupational stress and well-being among military veterans: A systematic review // Military Medicine. 2019. Vol. 184, No. 11-12. P e744-e754. DOI: 10.1093/milmed/usz123.

90. Zogas A. U.S. Veterans and the Difficult Transition to Civilian Life - Working Paper 2017-02. Institute for Veterans and Military Families, Syracuse University, 2017. URL: <https://ivmf.syracuse.edu/wp-content/uploads/2017/06/Veterans-Transition-Civilian-Life-2017.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Текст розробленого опитувальника

Доброго дня, побратиме/посестро!

Дякую за те, що погодились пройти це опитування яке я проводжу в рамках написання своєї магістерської роботи.

Для мене, як для військової ця магістерська робота не просто наукове дослідження, а можливість зробити реальні кроки для покращення життя наших побратимів і посестер після повернення до цивільного життя.

Це опитування проводиться з метою виявлення основних проблем, з якими стикаються ветерани та ветеранки у процесі економічної реінтеграції, а також визначення шляхів покращення умов для їхньої участі в економічному житті.

Ваші відповіді дуже важливі, і ми цінуємо вашу відкритість. Опитування є анонімним, і ви можете припинити його у будь-який момент, якщо відчуєте дискомфорт.

Дякую за вашу участь! Ваш досвід допоможе зробити кроки до покращення життя ветеранів.

Особиста інформація

1. Ім'я та прізвище.
2. Вік.
3. Місце проживання до початку війни.
4. Місце постійного проживання зараз.
5. Сімейний стан.
6. Наявність дітей.

Військовий досвід

7. Військовий досвід (звання, посада, рік завершення служби).
8. Статус:
 - a. Ветеран-учасник бойових дій;
 - b. Ветеран-особа з інвалідністю внаслідок війни;
 - c. Ветеран / ВПО;
 - d. Ветеран військової служби;
 - e. Ветеран - звільнений за сімейними обставинами (багатодітні батьки, звільненні по догляду).

Освіта

9. Освіта:
 - a. неповна;
 - b. середня;
 - c. вища.
10. Додаткові програми та курси.
11. Знання іноземних мов.

Фінанси

12. Джерело доходу до військової служби?
13. Чи змінилися джерела доходу після військової служби?
14. Чи є у вас фінансові зобов'язання (кредити, іпотека, борги)?

Професійна діяльність

15. Сфера зайнятості до військової служби.
16. Чи змінилася сфера зайнятості після військової служби?
17. Чи є потреба в перепрофілізації навиків?
18. Якщо є, яка причина?

19. Визначте балом готовність до працевлаштування/перекваліфікації?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

20. Яку сферу діяльності розглядаєте для себе? (можна обрати декілька варіантів)

- a. приватний підприємець;
- b. державна служба та безпека;
- c. громадський сектор та соціальна робота
- d. освітня, культурна та креативна діяльність;
- e. політична діяльність;
- f. IT-сектор;
- g. медицина, спорт та здоров'я.

Кар'єра

21. Які базові потреби маєте після звільнення (виберіть всі актуальні потреби):

- a. житло;
- b. навчання;
- c. перекваліфікація / актуалізація знань;
- d. правова підтримка;
- e. медична допомога (лікування);
- f. фізична реабілітація;
- g. психологічна реабілітація;
- h. менторство в обраних сферах;
- i. переобладнання житла та поліпшення умов проживання.

22. Чи ознайомлені ви з Державною цільовою програмою для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти?

23. Що на вашу думку стає на заваді вашого кар'єрного зростання та розвитку?

- a. фізичний стан;
- b. психологічний стан;
- c. умови проживання;
- d. нетолерантність роботодавців до ветеранів;
- e. недостатні ресурси для розвитку власної справи;
- f. недостатній досвід для розвитку власної справи;
- g. низька поінформованість про державні програми та гранти для підтримки ветеранів.

24. Оберіть 3 головні тези, які б ДОПОМОГЛИ вам у кар'єрному зростанні:

- a. особиста мотивація та емоційний ресурс;
- b. соціальна підтримка (рідні, близькі, спільнота);
- c. знання іноземних мов;
- d. покращення професійних навичок;
- e. фінансові ресурси;
- f. безбар'єрне середовище;
- g. зміна місця та умов проживання.

25. Оберіть 3 головні тези, що могли б ЗАВАДИТИ вам у кар'єрному зростанні?

- a. відсутня особиста мотивація та емоційний ресурс;
- b. відсутність соціальної підтримки (рідні, друзі, спільнота);
- c. відсутність знань іноземних мов;
- d. не достатні фінансові ресурси;
- e. місце та умови проживання.

Економічна включеність

26. Що мотивує ветеранів та ветеранок до економічної включеності?

27. Яка додаткова освіта могла б вам допомогти в економічному зростанні?

28. Який середній рівень щомісячного доходу був би для вас комфортним? (у грн)

29. Чи знаєте ви про пільги, які надаються ветеранам?

30. Якщо знаєте, то які саме?

31. Наскільки державні та місцеві програми, на вашу думку, доступні та корисні для економічного зростання ветеранів? (якщо знаєте такі)

a. доступні;

b. частково доступні;

c. недоступні;

d. не в курсі про такі.

32. Чи достатньо, на вашу думку, державні та місцеві органи інформують ветеранів про можливість перекваліфікації та працевлаштування?

33. Які б програми ви запропонували задля мотивації ветеранів та ветеранок до економічної участі?